

Åke Frödin

**UR HOSJÖ
ÄLDRE HISTORIA**

*Något om
Bergmästare Anders Lundströms
liv och gärning*

UR HOSJÖ
ÄLDRE HISTORIA

NÅGOT OM BERGMÄSTARE ANDERS
LUNDSTRÖMS LIV OCH GÄRNING

AV

ÅKE FRÖDIN

*Falu Nya
Boktryckeri A.-B.
Falun 1935*

TILLÄGNAS
HOSJÖ FÖRSAMLING

INNEHÅLL.

	Sid.
Förord	7
1 Kap. Det äldsta kapellet.....	8
2 Kap. Den nuvarande kyrkan.....	20
3 Kap. Skolväsendets uppkomst	63
4 Kap. Begynnande ansatser till grundande av skola i Hosjö.....	69
5 Kap. Skolstriden mellan Vika och Hosjö 1767— 1773	80
6 Kap. Undervisningsplanen och skolans fullbordan	103
7 Kap. Anders Lundström, Några data	122

FÖRORD.

Innehållet i denna framställning är ursprungligen tillkommet av kunskapsbehov om församlingens utveckling från äldre tid. Att det nu utgives i bokform, beror till en del på att det från församlingsbors sida visats intresse för kyrkans och skolans äldre historia.

Föreliggande arbete gör inget anspråk på att vara något vetenskapligt verk. Skildringen bygger på bokliga uppgifter och främst på handlingar och protokoll, författade eller samlade av bokens huvudperson, Anders Lundström.

Ett särskilt tack riktas till f. d. postmästaren Helmer Lagergren dels för hans i boken meddelade personuppgifter och dels för rättelser och justeringar vid genomgåendet av manuskriptet.

Skulle mot förmodan något ekonomiskt överskott uppkomma, sedan tryckningskostnaderna gäldats, tillfaller detta Hosjö församling och disponeras av Hosjö kyrkoråd.

Hosjö i juni 1935.

ÅKE FRÖDIN.
Komminister i Hosjö.

FÖRSTA KAPITLET.

Det äldsta kapellet.

Begynnelsen av striden mellan hammaren och korset i trakterna kring Runn är ett okänt kapitel i den äldsta traditionen. Kring Mälaren skedde det kristna genombrottet med Ansgars missionsverksamhet 830. I Birka uppfördes den första kyrkan i vårt land. Därom berättar Rimberty: »Med allas enstämmiga bifall började han (Gauzberg) där bygga en kyrka och offentligen förkunna trons evangelium. Det blev frälsningsglädje för de där boende kristna och de troendes antal ökade för varje dag.» Denna första kristna förkunelse har säkerligen aldrig trängt till Runns stränder och Mälarkyrkan i Birka har aldrig i vår bygd utövat någon missionsverksamhet.

Birkakyrkans saga blev kortvarig. Rimberty har skildrat katastrofen: »Det begav sig, att en del av folket rotade sig tillsammans och störtade mot det hus, där biskopen (Gauzbert) bodde, för att plundra, dräpte med svärd hans frände Nithard och gjorde honom såsom vi tro, till Guds martyr.

Men Gauzbert själv och hans övriga följeslagare, som jämte honom voro tillstädes, bundo de, plundrade dem på allt vad de kunde finna hos dem och drevo dem under skymf och smälek ur landet.» Förkunnelsen avstannade. Ansgar kom igen, en kyrka byggdes så ock Sveriges första prästgård. Ingen vet, om missionen gått utom Birka. Henning Wijkmark skriver om Birkas öde: »Birka fanns icke längre — det hade redan glidit ut ur historien», kanske redan vid 1000-talets slut.

Några spår av kristendomens inflytande kunna icke märkas i vår bygd under den tyska missionen från Hamburg-Bremens ärkebiskopsstift. Det var först med den angelsachsiska missionen som kristendomen vann insteg bland Dalarnas befolkning. Angelsachsiska helgon förekomma i våra kalendarier. »På 1200-talet möter man Balthilde, Cutbert, Botolf och Osvald.»¹ Namnet Botolf finner man häruppe så tidigt som på 1300-talet som personnamn. I Botolfs förnyade Salubrev av den 1 juli 1411 till fogden över Dalarna Jösse Finnson på egendomen Lönnemossa med tillhörigheter i Vika socken heter det: »Allom thøm thetta breff hõra æller se helsar iak *botulwer* i lønamossa æwerdhelika mz warom herra. »

¹ Henning Wijkmark.

Någon Botolf har också med all sannolikhet givit namn åt de gårdar i Vika, vilka än i dag heta Botolfsbo.

Troligen begynte striden mellan hedendom och kristendom i denna bygd vid 1100-talets slut. Hur därvid tillgick är ovisst. Om sättet skriver Karl Linge i sin bok, Svärdsjö socken med Enviks kapell: »Våldsamma medel ha säkerligen icke använts i Dalarna vid utbredandet av den nya läran. Man sökte i stället vinna de hårda sinnena för kristendomen på övertygelsens väg. Hedniska seder och bruk kunde icke utrotas på en gång. Man försökte i dessa inlägga kristna begrepp och på detta sätt förmedla övergången till verklig kristendom.»

I början av 1200-talet är kristnandet i full gång kring Runn och trakterna däromkring. Nu bedrivs det målmedvetet. Nu byggas här de första kyrkorna. Vika får en träkyrka. Den har senare brunnit ned. Resterna ha återfunnits vid grävningar under restaureringsarbetena 1917. Svärdsjö erhåller en stenkyrka, enligt traditionen »av gråsten i en avlång fyrkant». Den skall ha varit uppfört omkring 1213 och »i den mån man kan sätta tro till nämnda traditioner, skulle Svärdsjö varit en av de församlingar, som tillhörde den

tidigaste gruppen ifråga om kyrkobyggnader i Dalarna» (Karl Linge). Ett kapell skall ha stått vid Borgårdsheden, också uppfört under 1200-talet och ett annat vid Skuggarvet.

Det äldsta kapellet i Hosjöbygden är av något senare datum och det har stått någonstans i närheten av den så kallade »kapellsbacken» vid pass 3 kilometer norr om nuvarande kyrka. Bygde-traditionen svävar en smula på målet, då det gäller att fixera själva punkten. Denna tradition måste dock betraktas som en tämligen tillförlitlig källa och utvisar i det närmaste samma plats, »throstebæk», som i tingsbrevet från denna tid angives såsom tingsplats. Att det här verkligen funnits en medeltidskyrka, framgår som ett obestridligt faktum av uppgiften i ett brev av den 8 december 1370, bevarat i Kröningssvärds Diplomatarium Dalekarlicum. Detta brev är för övrigt en av våra äldsta traditioner om Hosjöbygdens medeltid. (I Kröningssvärds samlingsverk omnämnes endast ett av tidigare ursprung 1351.) Brevet är avfattat på medeltidslatin och innehållet angives på dess baksida vara, om byte och köp av Bebsarf, rombsarf och tredjedelen av gårdarna i Sendawiik. Här nedan intages en översättning av brevet i dess helhet:

»Alla dem, som se detta brev, hälsa Tidechinus Pædharsson, Tidechinus Lange, borgare i Västerås, Gislarius, Claudius Diækn, Vinastus, Thomas Fantir och Petrus Brwn, kopparbergsmän, evärdligen i Herren. Vi kungöra med detta brev, att år 1362, fredagen näst efter första söndagen i fastan, *på allmänna tinget i klockaregården vid Norvika kapell*, då Vesmodus Gerikoson var fogde här och Johannes Ernofsson prolocutor, d. v. s. häradshövding, kungjorde och stadfäste på laga sätt i vår närvaro beskedlige man Thomas Vnge i egen person ett jordaskifte mellan sig och beskedlige man herr Johannes, då prost i Dalarne, sålunda att samme Thomas till Petrus Gozsweensson, som då var samme herr Johannes' ombud i denna sak, lagligen i rätt skifte och köp till evärdlig äro överlät efterskrivna jordagods i Hosjö, nämligen Bebsarf och Rompsarf och en tredjedel i Sendawiik, vilka jordagods fordom odlats men då voro helt öde och övergivna, likaså en kvarn i nedre Hosjöforsen, kallad Veltequern, jemte hyttor och hyttställan med tomter och hus och med alla dessa jordagods' och hyttors tillägor i torrt och vått, varhelst de äro belägna, utan undantag, såsom vissa Tidemannus Romp och Thørbernus Bebbir en gång ägde dem, mot vissa

gårdar i Henamora (Hedemora) socken i Vigge i Mædalby, med tomt, hus, åkrar, ängar, skogar, betesmarker och fiskevatten jämte alla dessa gårdars tillägor, varhelst de äro belägna, såsom och i enlighet med vad en viss Haldorus därstädes förut ägt och innehaft samma gårdar, och dessutom mot 5 pund koppar enligt den vikt, som gäller i Västerås, för vilka förutnämnde Petrus Gozsweensson erkände sig ha gått i borgen: varvid han (s: Thomas Vnge) till samme herr Johannes och dennes arvingar överlät all äganderätt till nämnda gårdar (ock frånhände dem sig och sina arvingar —) och för bägge utropades på tinget vittnen, s. k. fasetmän, till nu nämnda jordaskifte, vilka vittnen också voro förhanden vid ett annat jordaskifte mellan mig Tidechinus Pædharsson och Vesmodus Gerikkoson på nämnda ting. Till vittnesbörd om denna sak ha våra sigill vidhängts detta brev. Skrivet år 1370 på den heliga jungfruns avlelses dag (s: den 8 december).»

Enligt tingsbrevet skulle tinget, å vilket skiftet ägde rum, ha hållits 1362 fredagen näst efter första söndagen i fastan på allmänna tinget, »apud capellam norwika», vid Norvika kapell, »in curia campanarii». Vid denna tidpunkt finnes

alltså ett Norvika kapell. Orden »in curia campanarii», vilka förekomma i framställningen, kunna betyda klockaregård och skulle i så fall tyda på att vid kyrkan även funnits särskild klockare anställd. Denna Hosjöbygdens första påvisbara helgedom har förmodligen varit en timrad träkyrka enligt den tidens kyrkotyp.

När byggdes »capella norwika»? Med all sannolikhet mellan åren 1351 och 1362. I samma Kröningssvärdssamling förekommer det förut nämnda tingsbrevet av den 10 mars 1351. Tingsstället kallas denna gång icke »norwika» utan »throstebæk» och datot lyder »anno domini M CCCL primo, die jovis proxima ante gregorii pape», vilket betyder år 1351 torsdagen närmast före påven Gregorii dag. Brevet gäller överlämnande av ett förmynderskap och detta »throstebæk» är med största sannolikhet samma tingsställe, som tio år senare heter »norwika». Det kan inte gärna ha funnits mer än en tingsplats i denna bygd. Kapellbygget har givit platsen det nya namnet. Vika kyrka fanns där den nu ligger mellan Runn och Viksjön och efter den fick detta kapell 1½ mil norr därom sitt namn »norwika». Namnförändringen visar tydligt nog att kapellet uppförts denna tid mellan åren 1351 och 1362.

Beträffande läget har f. d. postmästaren Helmer Lagergren utrett den frågan i sin omsorgsfullt skrivna uppsats om »Hosjö — En Urgammal Märklig Bygd». »Ett par hundra meter öster om Trostebäcksbro finnes på Risholns område en backe, som bär namnet 'Kapellsbacken'. Där torde det kapell 'Norrvika' ha legat, vilket omtalas i handlingar från mitten av 1300-talet. En annan märklig omständighet, som ytterligare understryker ifrågavarande plats stora betydelse fordoms, är, att densamma troligen från urminnes tider varit tingsplats och långa tider till och med säte för ortens domhavande.»

Denna uppfattning bestyrkes genom konung Gustaf I:s skrivelse till bergsmannen Olof Marqvardsson i Knifva den 25 mars 1544, daterat i Gripsholm. Olof Marqvardsson hade klagat hos kungen över att häradshövdingen Jöns Persson på Risholn (Rysoren) undanhållit honom ett års domareränta. Samma dag, som konung Gustaf skriver till Olof Marqvardsson, sänder han ett brev till Jöns Persson på Risholn. Häradshövdingen får en skarp tillsägelse av kungen att omedelbart betala domareräntan. Kungen spar inte på orden, då han går till rätta med Jöns — — —. »The saker thu reede uträttedt haffwer, skröpe-

lige nog uträttede äre. Thet wij nog förnummit haffwe aff ett Dombref thu utgiffwit haffwer. Och hwar thu icke bäter wilt utgiffwe thine doomer, tå wåre thu bäter ther iffrå änn ther hosz. Wåre förthenskuld billigt och tillbörligt, att thu lather honom niuthe och beholle, hwadt han förtient haffwer». Domaren residerar på Risholns domarsäte och det har legat i tingsplatsens närhet. Bygdetraditionen kan än i dag utpeka domargårdens läge. Uppenbart är av brev och skrivelser från 13-, 14- och 1500-talen att denna ort, där kapellet stått, varit en huvudpunkt inte bara för Hosjöbygden utan även för delar av Sundborns och Kopparbergs socknar.

Varför byggdes kapellet just här och vilka ha uppfört det? Enligt nutida gränsförhållanden skulle det ha legat inom Sundborns socken. Men den tiden var inte Sundborn en självständig socken. Sundborn hörde till Svärdsjö fram till år 1636. Kanske uppfördes det, innan sockengränsen blivit dragen mellan Svärdsjö och Vika socknar. Utvecklingen måste ha varit följande. Från heden tid var orten offerplats, belägen vid den stora stråkvägen för färdemän. Efter vattendragen drogo de fram mellan Hälsingland och södra Dalarna och framburo här sina offer till gudarna.

Vid offerplatsen blev omsider tingsplats. Så gjorde kristendomen sitt segertåg efter dessa färdevägar och då behov av kyrka uppstod, byggdes den på gammal ärevördig mark vid tingsplatsen, där den religiösa traditionen levde kvar sedan urminnes tid. Sedan har den nuvarande sockengränsen fixerats, ehuru sockenbildningen med all säkerhet var genomförd.

En annan möjlighet kan dock tänkas, att sockengränsen gått norr om den Risholns kulle, där kapellet stod. Kapellet måste ha hört till Vika. Därav namnet Norwika. Det är inte troligt att Norwika kapell uppförts inom Svärdsjö socken. Hade sockengränsen varit, där den nu är, skulle kapellet ha byggts vid rågången. Men man byggde inte kyrkor vid sockengränserna. Det är först hundra år senare, som rågångsfrågan blivit löst. Där om handlar ett dombrev, daterat Rankhyttan den 2 augusti 1492, »Häradshöfdingen Peder Jönsson Skrifvares Syneinstrument och Dombref angående rätta rågången mellan Wika och Skedvi Socknar». Här heter det: »Sidhen i hinsanäs, swa mith i hadesiön, swa i lovgerffwen (Logärden), swa tädhan i aktiernan, swa raareth i troste kella, sidhen i trostebecksbroo, swa tädhan i helgansholma, swa i hoffwasiödam, sidhen i

skentsöo.» Samma gräns är upptagen vid laga ting i Svärdsjö den 6 maj 1596: »Först i trostebroo, dädan i Helige Holma». Äldst är rågångsbrevet 1492.

De som uppfört kapellet, voro säkerligen bosatta i angränsande trakter av Svärdsjö, Kopparbergs och Vika socknar. Att kyrkorna denna tid tillkommit genom samfällt arbete framgår med tydlighet av kristnubalken i Dalalagen: »Bönder förde stock och sten och grovo grundval och byggde kyrka» (Karl Linge).

Huru länge detta äldsta kapell tjänat som gudstjänstlokal för denna bygd kan inte med bestämdhet avgöras. Kanske det stått på Kapellsbacken i Risholn ända in emot 1500-talets slut och härstädes varit reformationens främsta högborg i kampen mot medeltidskyrkans massiva vidskepelse. Uppenbarligen har det varit bekant för den generation, som påbörjade och slutförde den nuvarande kyrkobyggnaden. I en ännu bevarad gåvobok från den nutida Hosjökyrkans tillkomst på Tallbacken med givarnas egenhändigt underskrivna namn påpekas i de ord, varmed gåvan tecknats, att de skänka något till »det *nya* Capellet i Hosiöbygden». Donatorernas betonande av det »nya» kan möjligen förutsätta medvetandet om

det gamla. Traditionen om detta äldsta kapell vid Risholn har säkerligen levt på folkets läppar vid sextonhundralets mitt.

ANDRA KAPITLET

Den nuvarande kyrkan.

Tallbacken bär sitt namn efter de gamla 300-åriga tallarna, som nu luta mot sitt fall. De äro minnesmärken från den tid, då den nuvarande kyrkan byggdes. De skulle kunna berätta om händelserika minnen i kapellförsamlingens historia. Deras späda plantor växte vid yxans hugg och hamrarnes slag mot stockar och syllar. De lyssnade till klockornas första maningsljud från Hosjökyrkans torn vid helgmålsringning, sammanringning till gudstjänst och till klocktonen, när de döda fördes till ro inom kyrkomurens gravgård. Fågelsången från deras kronor har blandats med församlingens psalmsång i flera hundra år. De har sett Hosjöbygdens män samlas till förhandlingar, stämmor och sammanträden i Hästgodsarvet¹. Det vilar en trygg, rogivande stämning kring åldringarna, dessa trogna väktare på kyrkvallen, där forntida vandrare och pilgrimer rastat.

¹ Hästgodsarvet (även 1408 skrivet Hästskosarvet, Hestskozarfwet) var troligen den plats, där den nuvarande prästgården och kyrkskolan äro belägna.

Foto: K. Tranberg, 1935.

Tallarna med prästgården i bakgrunden.

På denna tallarnas backe uppfördes den nuvarande kyrkan, troligen den första på denna plats. Medeltidskapellet vid Risholn hade med all sannolikhet långt därefter rivits. Man vet inte när. Kanske vid den tid då reformationen omdanade kyrkolivet vid Kopparberget? Detta skedde i varje fall inte förrän efter Uppsala möte 1593 och katolska kyrkbruk och kyrkoseder ha säkerligen fortlevt ända in på 1600-talet. Allmogen var mycket konservativt lagd, då det gällde att bevara religiösa traditioner. Den religiösa konservatismen är i allmänhet benhårt stark, då det gäller att hålla fast vid de fromma sederna. De leva kvar med en otrolig seghet, beroende på att de äro förknippade med människohjärtats djupaste känslor.

Hur har nu den nuvarande kyrkan tillkommit? Den frågan kan besvaras med betydligt större visshet, än då det var fråga om den äldsta kyrkobyggnaden. Men även här föreligga många dunkla punkter. Det är för närvarande omöjligt att finna något protokoll vare sig från stämma eller visitation, som innehåller något beslut om dess uppförande från kyrklig eller världslig myndighet. Den tillförlitligaste, nu enda autentiska källa, som finns, är utan tvivel en »Berättelse om Hosjö

Capell 1763» i ofullbordad form, utförd av bergmästaren Anders Lundström i Lönnemossa, nu förvarad i Landsarkivet i Uppsala. Om det allmänna ekonomiska läget och de därav beroende yttre betingelserna för kyrkans uppförande skriver Lundström i denna sin framställning:

»Största lägenheten til denna kyrkobyggnad yppade sig alltså sedan SVERIGES RIKE fått hugna sig af den ljufliga freden efter högst salig Konung Carl Gustafs död och dess undersåtare här i orten boende ej mindre ön de öfrige landets inbyggare ifölje därpå blefwo frie de swåra bördor och utlagor, som krig gemenligen med sig hafwa, kunnande således i den så infallna goda tiden til tacksamhetstecken emot den Stora Guden för thess oräkneliga wälgärningar så wäl som hielp och lisa för sin fattiga nästa, utan särdeles kännning, använda någon del af then ymniga inkomst hwarmed Herren them til öfwerflöd wälsignat på en så nyttig som högstnödwändig bygnad och inrettning.»

Berättelsen är avfattad till kyrkobyggets 100-årsminne, som firades den 10 juli 1763 med en särskild tacksägelsehögtid. Av denna berättelse framgår, att kyrkan uppfördes under början av 1660-talet och stod färdig att tagas i bruk 1663. Det senare kan inte med absolut visshet avgöras. Mera därom i fortsättningen. Detta Lundströmska dokument uppvisar, huru kyrkan är ett befolkningens eget verk och huru detta skapats helt och

hållet genom frivilliga offer. Hosjö kyrka kan i det avseendet fullt ut jämföras med Väster Tuna kapell.

Den av Lundström omtalade överenskommelsen om Hosjö kapells uppbyggande ävensom det högvederbörliga tillståndet äro okända ting såtillvida, som skriftliga belägg därför saknas. Men med kännedom om Anders Lundströms noggranna forskningar och hederliga uppgifter på många andra områden, har man ingen anledning att betvivla hans ord. Sannolikt har initiativet kommit från prästerligt håll och även därifrån penningar influtit. Den drivande kraften synes ha varit Kopperbergs dåvarande kyrkoherde, magister Petrus Jonæ Helsingus, jämte Vika sockens pastor loci, Nicolaus Isogæus. Biskopen, doktor Olaus Laurelius, känd för stort nit »at låta Guds ord bo rikeligen i sitt stift», har givit sitt samtycke för företaget.

Sättet för uppbringande av medel till verkets realiserande är en unik företeelse i kyrkobyggandets historia åtminstone under denna tid i denna trakt. Medel brukade uppbringas genom någon slags allmän beskattning. Så skedde exempelvis i Aspeboda, där kyrkan byggdes ungefär vid samma tidpunkt som i Hosjö, 1667. Man anskaffade här

Foto: K. Tranberg, 1935.

Jesper Svedberg.
Biskop i Skara, f. 1653, † 1735.
Efter oljemålning i Hosjö kyrka.

pengar genom »bänkiebyte». Likaså gingo böterna vid kyrkotukten till kyrkobygget. Hosjö kyrka har uteslutande uppförts för gåvomedel, som skänkts av enskilda inte bara inom Hosjö utan också inom Kopparbergs och Sundborns socknar. Lundström har namngivit de flesta bland de många donatorerna. Det finns dessutom en särskild gåvobok, bevarad från kyrkobyggets dagar, där givarna egenhändigt angivit ändamålet, antecknat gåvan och ritat under sina namnteckningar. Här förekommer också Daniel Svedberghs namn, broder till biskopen och psalmförfattaren Jesper Svedberg från Sveden. Den då tioårige Jesper har säkerligen med stort intresse följt kyrkobygget på Tallbacken och sedan i denna kyrka fått sina djupaste intryck av den gudstjänstfirande församlingens psalmsång. Kanske det är minnen från gudstjänster i Hosjö kyrkas hägn, som till en del inspirerat honom vid författandet av psalmorden:

»Gud låter sin trogna *här*
Allt gått av nåd erfara
Och budskap av hans kärlek är
Mång tusen änglars skara.
Ty sjunga vi med gott behag:
Guds änglar från vår barndomsdag
Oss följa och bevara.»

Här nedan lämnas en fullständig avskrift av gåvoboken med personuppgifter av Falu-bygdens för närvarande främste släktforskare, f. d. postmästaren Helmer Lagergren, gjorda i mars 1934.

Gåvor som inlutit till uppförande av den nuvarande kyrkan enligt en gåvobok 1665—1678.

Til Gudz nampns ähra och thet Nya Capelletz upbyggelse i Hosiöbygden haf:r underteknat förährat Åtta Dr. Silf:rmynt.

Anno 1666 28 jan.

Nicolaus Rudbeck
Præpositus in St. Tuna.

Född 1622, död 1676, fil. mag:r, teol. d:r, först lektor i Västerås, sedan prost i Hedemora (1658—62) och i Stora Tuna (1662—66), pastor primarius i Stockholm (1666) samt slutligen biskop i Västerås (1670). Han var son av den kände Västerås-biskopen Johannes Rudbeckius.

Till nya Capelletz upbyggelse i Hoosiöbygden hafwer underskreffwen förährat 20 Dr. Kmt.

Samuel U. Troilius
Past. Lixand.

Son av prosten i Leksand Uno Troilius och hans hustru Margareta Sæbroensis (»Stormor i Dalom»). Född 1619 i Leksand, död 1666. Fil. mag:r. Efter att ha tjänstgjort som rektor i skolan i Västerås, blev han 1664 kyrkoherde i Leksand.

Till Capelletts upbyggande i Hosiöbygden
hafwer gifwit 2 Rdl. In Specie.

Marcus Joh. Simming.

Pastor in Ofvansiö.

Kyrkoherdeson från Simtuna i Uppsala stift (därav
namnet). Född 1621, död 1690. Fil. mag:r. Kyrkoherde
i Ovansjö 1655 och i Riddarholmen 1669 jämte Bromma
1672 samt slutligen i Vingåker i Strängnäs' stift 1674.

Till Capelletts uppbygging i Hosiöbygden gifwer
iagh 3 D. Kopparmynt.

Erich Michellsson

Jergarff (?)

Bergsman i Järgarvet. Sexman vid Stora Kopparbergs
gruva 1656.

Aff skylligheet till Gudz ähras befremielse Och
en liten hjälp till Hosiö Gudz hus opbyggelse
hafwer Jagh lefwererat Ett skippund Bly. Datum
Hyttens den 1 Februarij A. 1666

Johan Otto.

År 1666 adlad Silfverström. Född 1616 i Falun, där
fadern var bardberare (kirurg). Död 1689 på sin egen-
dom Hyttens i Sundborn. Borgmästare i Falun 1649—57.
Bergmästare 1657. Landsdomare i Öster- och Väster-
dalarna 1657—59. Assessor i bergskollegium 1672—80.

Hafwer underteknat förährt En ljuskrona till
Gudz nampns ähra och Capellet till prydnat.

Jac. Raclitz.

Jacob Raclitz (även skrivet Raklitz och Racklitz) var
landskamrerare i Falun och levde ännu 1693.

Gudz nampn till ähra och det Nypåbegynte
Gudz (hus) till en ringa hjälp hafwer underteck-
nadt förährt Ett Skepp:d stångjärn. Fahlun den
3 Julij 1666

H:s Mårtensson.

Hans Mårtensson var kronobefallningsman och år 1670
ägare av en halv-fjärding gruvdel i Falu gruva. Omtalas
1683 såsom död.

Gudz Gudzdommelige nampn till prijs och ähro
så och dät Nyss påbörjadhe Capelledtt i Hosiö-
bygdhen till upbyggnadh, hafwa Underteknadhe
till en liten hjälps straxt ehrlagdt hwarsin Speciä
Rijckzdaler. Datum Fahlun d. 4 Martij A. 1666.

Johan Arfwidsson.

Oluff Svensson

Attestor.

Niels Andersson. Mil:r

Johan Arfwidsson, bördig från Västergötland, var kro-
nobefallningsman och fjärdepartsägare i Falu gruva. Gift
med borgmästare Ludv. Brandts dotter Margareta. Äldste
sonen, Johan, antog namnet Igelberg. Olof Svensson kan
ej identifieras. Vittnet Nils Andersson var bergsman i
Falun.

Gudz nampn till ähra och Hosiö Capel till up-

byggelse hahr undertecknad förähratt 3 D. Sölfwermynt. Datum Uddnäs d. 24 sept. Anno 1667.

Erich Johansson.

Denne var bergsman och bodde på Elfsborg i Falun.

Till Gudz nampns ähra och lof för otaligt godt samt Hosiö Capällets Ophålningh hahr iag förärat litet nämbligen En Rix daler. Datum Lönmåssa d. 8 Martij 1671.

Oluff Hindersson T.

Olof Hindersson Trygg, född 1629 i Gästrikland, död 1699 i Falun, var först byggmästaregesäll vid Uppsala tornbyggnad, sedan inspektör över konstverken vid Danemora gruvor och slutligen konstmästare vid Stora Kopparberget 1659 och tillika vid Salberget 1682—86.

Till Gudz nampns ähra och Hosiö Capels befrämjande förährar undertecknad Tiugu Dahl. Kmt. Fahlun den 19 Majj 1678.

E. Bberg (Brandberg).

Erik Pedersson Brandberg, död 1682 i Falun, var student i Uppsala åren 1658—68 och blev 1675 bokhållare vid vedkontoret i nämnda stad.

Aff H. Borgmäst. wälbet: Kock förähres till Hosiö Capels inrättande En Ducat.

Henrich Kock.

Henrik Kock från Roslagen blev syndikus eller stadssekreterare 1651 och handelsborgmästare 1661 i Falun

samt riksdagsman. Uppgives ha avlidit under riksdagen i Stockholm hösten 1680.

Till sama Kiörkians uppbygning förährer underskrefne tijo Dahl. Kopparmynt.

Peter Thuen.

Handlanden och e. o. rådmannen i Stockholm Peter Thun f. år 1625 i Nyköping, där hans fader var handlande. Avled 1681 $\frac{2}{5}$, efterlämnande en stor förmögenhet. Gift m. Gunborg Kinninmundt † 1675, dotter till handlanden i Stockholm Hans K. och hans hustru Barbro Nyman. Peter Thuns broder Henrik, kommissarie, blev adlad Rosenström.

Till Hosiö Capels opbyggande förährar undertecknad fyra och en fjerdedels Dal: Sölf:mt. Ifwarsnäs d. 13 febr. 1666.

H. Larsson

Troligen identisk med rådmannen Hans Larsson, död 1671, vilkens son Ludvig Fahlström, upphöjd i adligt och friherrligt stånd, blev landshövding i Västmanlands län.

Uthi samma opsåth förährer undertecknat fyra dal. Sölfw.mt.

Hans Ersson.

Identisk med borgaren och rådmannen Hans Ersson på Åsen i Falun, vilkens barn antogo tillnamnet Brander. Han var född i Gävle på 1590-talet och avled i Falun 1669.

Jagh undhertecknat förärrar till Gudhs hus och Hosiö Kapel en tun (tunna) Kieru (tjära).

Lars Behm.

Denne, som till skillnad från sonen med samma namn vanligen kallas Lars Behm d. ä., var bergsman på Gruvriset, blev bisittare i gruvrätten 1658 och herredagsman 1659 samt avled 1675.

Gudz nampn till Ähro och det nyo Capelletz uti Hosiöbygden till upbyggelse, hafwer undertecknad af en Christlig Kieerlek förähratt två duca-ter in specie. Datum Fahlun den 26 december 1665.

Erich Ersson.

Troligen Erik Ersson Häll (född 1642, död 1694), som blev geschvornen vid Falu gruva 1665, bisittare i gruvrätten 1669 och slutligen bergmästare vid Stora Kopparberget. Han var gift med bergmästaren Hans Filip Lybeckers dotter Brita.

Till Gudz Nampns ähra och Hosiö Capels oppbyggelse förährar undertecknad Tijo D. Kmt. Falun d. 27 aug. 1678.

Lars Strömberg.

Denne (född 1648 i Falun, död 1714) blev handlande i Falun 1668, kämner 1680 och rådman 1684. Bergslagens deputerad vid flera tillfällen. Ägde Glamsarvet.

Till Gudz nampns ähra och Hosiö Capels oppbyggelse förärrar af undertecknads 6 Dal. Kopp:mt. Fahlun d. 27 aug. 1678.

Petter Medéen.

Petter Medén, son av förutvarande landsdomaren, borgmästaren i Falun Bengt Hansson och hans hustru Margareta Teet, var bokhållare vid kopparvågen i nämnda stad, men enligt annan uppgift bergsman i Vika. Han var född 1655 och avled 1691 och begrovs 5:te söndagen i fastan i Utanhedsgraven i Vika kyrka.

Till Gudz nampns Ähro och Hoosiöö Cappells oppbyggelse hafwer undertecknad förährat Två Tunnor Tiära. datum Ifwarsnäs d. 12 Febr. 1666.

Oloff Nyman.

Olof Nyman, handlande i Falun, var född i Falun 1623 och avled 1671. Han var gift med prostens Lars Blackstadius dotter Helena, död 1670.

Till Gudz Nampns ähra och det Nya Cappellets Uppbyggelse uti Hosiöbygden hafwe underskreffwen förährat 6 Schoff glas. 16 Maj 1666.

Peter Wilde.

Efter tjänstgöring på apotek i Stockholm och Falun blev Peter Wilde 1652 apotekare i sistnämnda stad. Drev även, såsom innehavare av fjärdepart i gruvan, bergsdrift. Han var född 1624 i Stettin, ankom till Sverige 1648 och avled i Falun 1674. Gift med Catharina Lefferitz, död 1687.

Gudz Nampn till Ähra, och det Nya Cappellet uthi Hoffwasiöö. Bygdelaag till Uppbyggelse, Hafwer Undertecknadtt aff een Christelig Skyldigheet förährat Tijo Dr. Kopp:mt. Datum Ifwarsnäs den 18 December A. 1665.

Lorentz Springer.

Lorentz Springer var först kanslist på landskansliet i Falun, sedan bokhållare vid Falu gruva 1664 och slutligen år 1673 inspektör vid Avesta bruk. Avled 1690. Gift med Margareta Neuman, född 1642, död 1682, dotter av borgmästaren i Halmstad Hans Neuman och Margareta von der Linde.

Gudhi till Ähra och Hosio Capellet till opbygelse 2 rD, förährat of

Casper Bolt.

Casper Bolt, född i Lübeck år 1600, död i Falun 1672, fick 1642 burskap som handlande i Falun. Tillika bergsman. Hans epitafium med hans bild hängde fordom i Kristine kyrka.

I samma upsåt af mig Alexander Rainj 1 rD.

Alexander (även Sander) Ranje var född i Montrose i Skottland. Bergsman och handlande i Falun 1634. Inköpare av koppar för lybsk räkning. Hans hustru avled i Falun år 1643. Hon var dotter till bergsman Erik Winter i Falun.

Af Lijka upsåt av mig Bothwed Jonsson. En rixD.

Botvid Jonsson på Falun var bergsman och rådman i staden. Avled år 1683.

I samma uppsåt hafver undertecknadtt förährat 1 Tunna Tieru (tjära) såsom och 15 D.Kmt. till altarkläde.

Fredrich Hansen.

Fredrik Hanssen, d. y., son av rådmannen Fredrik H. d. ä. på Bron i Falun, var handlande i nämnda stad och rådman 1678. Avled 1684. Gift med Barbro Hansdotter, som levde ännu 1710.

Gudhi till Ähra och HosioCapellet till opbygelse förährat En Tunna Tiära den 26 Aug. A. 1667.

Hans Michelsson.

Hans Michelsson var bergsman i Falun och tillika rådman i staden. Uppräknas bland dem, som ledo skada på sin egendom vid det stora skyfallet den 27 juli 1666.

Gudz hus till ähra och dess reperationsfulbordhan förähras efter legenhet En rd. in spetie. Fahlun d. 22 sept. A. 1668.

Anders Bunge.

Någon Anders Bunge har icke kunnat anträffas i Falun eller orten däromkring. Möjligen var han borgare i Gävle och son till handlanden och tullarrendatorn där Jacob Bunge samt sålunda broder till handelsborgmästaren i Stockholm, Märten Bunge (född 1630, död 1694), stam-

fader för adliga ätten Bungencrona ävensom för adliga, friherrliga och grevliga ätterna Bunge, samtliga numera utdöda.

Jagh undertecknat hahr föräkrat till nya Capellet 6 Dr. koppmynt.

Lars Assesson(?)

Lars Assesson återfinnes icke i någon handling i orten, vadan han torde ha varit en tillfällig besökare.

Gudz nampn till ähra och thet nya Kapellet J Hosiö uppbyggelse hafwer jagh undertecknat gifwit Tijo D. Kopparmynt. Datum Fahlun den 16 Julij A. 1666.

Knut Olufsson.

Knut Olofsson var bergsman på Holtäkt. Omtalas 1670 såsom avliden.

Till detta Gudz hus ubbyggelse förährer af ett gott hiertta och gudeliget Upsåt En Specie Rd. Falun 25 aug.

Anders Kråcka.

Anders Kråcka var bergsman och troligen tillika handlande i Falun.

Till samma pios uses hafwer Wäl. Anders Persson ifrån Boråhs

förärdt een specie rijks.	6:16
och Wl. Erich Kempe dito	6:16

13:—

Hwilka 13 Dr. Kmt. straxt lefwererades till Gl. Anders Håkansson in Specie content.

Ovanstående Erik Kempe från Borås var sannolikt köpman. »Gamle» Anders Håkansson var bergsman och ägare av Lönnemossa bergsfrälsehemman samt stamfader för släkten Lundström, av vars medlemmar särskilt bergmäst. Anders Lundström omtalas i denna historik.

Gudz nampn till ähra ähr af migh föräkrat till Hosiö Capel Sex Dr. Kop:mt. Lundamossa d. 14 augusti 1671.

Jonas Nilsson.

Någon Jonas Nilsson är ej känd i Faluorten, men väl flera bergsmän med namnen Hans och Joen Nilsson.

Gudz nampn till ähra ähr af migh föräkrat till Hosiö Capel två Caroliner. Löndamossa d. 14 augusti 1671.

Päder Olofsson.

Möjligen identisk med bergsman Per Olsson i Gunnarsbo.

Gudhi till ähra af migh föräkrat till Hosiö Capel Een half Rd. Spetie. Löndamossa d. 14 augusti 1671.

Lars Castensson.

Lars Castensson, son av bergsman Casten Jonsson på Elfsborg, var bergsman i Falun, sexman och bisittare i gruvrätten. Död 1695.

Gudhi till Ähra och Hosiö Capellett till opbyg-
gelse hafwer undertecknadhe förährat nembl.

Kopparmynt

Hans Ersson på Åsen . .	Etthundrade Femtj D.
Thomas Christersson . .	Etthundrade Femtj D.
Zacharias Unesson	Etthundrade Femtj D.
Jacob Otto	Etthundrade Femtj D.
Eggert i Uddenäs	Etthundrade Femtj D.
Erland i Lönamossa . . .	Etthundrade Femtj D.
Anders Åkesson ibm. . .	Etthundrade Femtj D.
Carl i rombssare	Etthundrade Femtj D.

Den förste av ovanstående, nämligen *Hans Ersson*, död 1669, var handlande och rådman på Åsen i Falun. Han är stamfader för den vitt utgrenade ätten *Brander* (Branderhjelm, Sköldebrand). Gift med Elin Mattsdotter (Månsdtr?), död 1670. Gåvan av 150 dlr till Hosjö kapellbyggnad torde sålunda datera sig till senast år 1669.

Thomas Christiersson Hedræus, född 1606 i Högsätters socken på Dal, död 1678 i Falun. Student 1631, lantmätare i Uppland 1635 och slutligen markscheider i Falun 1647. Bland hans arbeten må nämnas uppdraget 1646 att »utrita, rätta och justera såväl gaturne som torg och andre publika platser i Falun». Gift med Malin.

Zacharias Unesson (Troilius), född 1621, död 1693, son av prosten i Leksand Uno Troilius & Margareta Sæbroensis (»Stormor i Dalom»). Stud. i Uppsala 1642, bokhållare vid Falu gruva 1660, direktör vid vedkontoret

i Falun 1667, borgmästare i nämnda stad 1683 och tillika bisittare i gruvrätten. Gift med Christina Hanssen, död 1707.

Jakob Otto, son av barberaren, bergsmannen och bisittaren i gruvrätten Ludvig Otto, var bergsman på Sandviken i Hosjö, sexman vid gruvan och bisittare i gruvrätten. Död 1681, begrovs $\frac{1}{2}$ i Kopparbergs kyrka i Falun. Han var broder till ovannämnde borgmäst. Johan Otto, adlad Silfverström.

Eggert Israelsson, född 1608, död 1682, var bergsman i Uddnäs i Hosjö samt bisittare i gruvrätten vid Stora Kopparberget år 1665. Innehade 1670 5 st. fjärdeparter i Falu gruva. Gift med Elisabet Arentsdotter, född 1627, död 1698. Makarnas dotter Elisabet var gift med bergsmannen på Lönnemossa Anders Lundström d. ä.

Erland Månsson, död 1678, bergsman på Lönnemossa, som han 1649 för 5.000 dlr k:mt inköpte av frih. Claes Rålamb. Innehade en halvfjärding och en fjärdepart i Falu gruva. Gift 1:0 med Elin Albrektsdotter (Svinhufvud), dotter av landsdomaren Albrekt Hansson (Svinhufvud) och hans maka Benkta Nilsdtr (Hästhufvud), men hade med henne inga barn. 2:0 med Barbro.

Anders Åkesson, son av bergsmannen på Rävsväret i Vika socken Åke Andersson och hans hustru (av Kniva-släkten Stjärna), var bergsman på Nyhyttan, som han jämte Sigfrids Lunån år 1650 tillhandlade sig av Nils E:son Rosenfeldt och Petter Ritter. Fjärdepartägare. Hans fader Åke A:son är Lönnemossasläkten Erlandssons äldste kände stamfader.

Carl Israelsson var bergsman och fjärdepartsägare i Romsåre i Sundborns socken. I övrigt okänd.

Den Högstes namn till ähra och een wällment skiänck åth Hosiö Capell samt een Spyras (spiras) opprättande dersammastädes hafwa nedanskrefne föräkrat som följer

Christian Hedree 30 D. Kopparmt.

Daniel Swedbergh 30 D. Kopparmt.

Christian Hedree (även Hedräus, Hedrén) var landssekreterare i Falun. Tillika notarie i gruvrätten 1684, bokhållare vid gruvan 1687 och bisittare i gruvrätten 1697. Daniel Svedberg (broder till biskop Jesper Svedberg) var undermarkscheider 1672 och geschvornier 1675 vid Falu gruva. Därefter bergmästare i Nya Kopparberget 1691 och i Salberget 1719. Död 1733 och begravnen i Utanhedsgraven i Vika kyrka.

Till Gudz ähras befrämjande, och en lijten hielp till Hosiö Kyrkias bebyggjande hafwer undertecknat lefwererat en Ducat. Krokfors den 4 Martij A. 1667.

Magnus Persson.

Magnus Persson, född 1625 i Östergötland, död 1702 på Krokfors i Sundborn, var landsdomare i Dalarna från år 1660. Blev ägare till bemälde Krokfors genom sitt gifte med den bekante faluprosten »Mäster Pers» dotter Maria Moræus. Barnen kallade sig Montin.

Till gudz ähra och Kyrkians i Hossebygden uppbyggelse, föräkrar iag undertecknad — 3 Dr. S:mt. Uddenäas d. 3 september Anno 1667.

Alexander Haijoch.

Alexander Haijock källarmästare och handlande i Jönköping samt borgmästare där 1671 på grund av kapacitet och skicklighet. Riksdagsman. Död 1681 $\frac{1}{2}$. H. var bördig fr. Skottland och gift med Karin Pedersdotter Strömberg, dotter av borgmäst. i Jönköping Peder Gudmundsson, adl. Strömberg, och Catharina Törnsköld.

Baltzer Hansson föräkrar En T (tunna) Tiära achtum ut supra.

Baltzar Hansson, bördig från Västergötland, var handlande och rådman (1675) i Falun. Avled 1688. Hans söner (Baltzar, läkare, och Lars bergsman), kallade sig Fahlström.

Gudz namn till ähra och thet nija Capelet i Hosiöbygden till upbögelse hahr undertecknat af en christelig skyldighet föräkrat tiugu D. Kmt. Falun Lönmåsa d. 10 sept. 1667.

Håkan Andersson

Om honom, se ovan under Anders Perssons från Borås och Erik Kempes gåvor till kapellbyggnaden.

Gudz Namn till ähra och dett Nija Capell i Hosiöbygden till Nybyggelse hafwer iagh Under-

tecknatt föräbratt tijo Daler Dr. Kop:mt. Datum Löndamossa den 4 october Anno 1667.

Pedher Gudmundsson.

Peder Gudmundsson var kommissarie och på sin tid Jönköpings förnämste handelsman och borgare. Stor enskild donator till nämnda stads kyrka. Riksdagsman Arrendator av stadskällaren i J. Hans son antog tillnamnet Wetterhamn. Gift m. Margareta Göransd:r, Stormhatt.

Det är inte bara enskilda, som underskött kyrkobygget. Enligt ett gruvrättsprotokoll av den 5 februari 1666 beviljades till »thet nya Capellet i Hosiöbygden» en eld d. v. s. en brytning i gruvan i främre Mårdskinnsschaktet, när det par, som där arbetade, slutat. Ett annat gruvrättsprotokoll av den 11 januari 1667 bekräftar ytterligare understöd från gruvan. Här heter det: »Anslogs 2 skeppund (omkring 300 daler) ofri koppar till det nya Capellet i Hosiö såsom byggnadshjälp.» Medlen skulle tagas av gruvans sakören. Ledningen vid Kopparberget var frikostig. Ett visitationsprotokoll från 1763 upplyser om att gruvan lämnat ett årligt underhåll av 200 daler till komministern i Vika. Sambandet mellan gruvan och det kyrkliga livet i Hosjöbygden är under denna tid starkt. Man sörjer för att hyttarbetarna erhålla andlig kost.

De personer, som axlat den tyngsta bördan och burit det största ansvaret för byggnationen, voro markscheidern Thomas Christiersson, ägare till bergsfrälsehemmanet Nya Näs och kronobefallningsmannen, sedermera Falu stads borgmästare, Zacharias Unesson, prostsonen från Leksand. Lundström uppgav vid en sammankomst 1765, då det var fråga om vilka som skulle deltaga i kostnaderna för den första grundliga reparationen av kapellet, att alla handlingar och skrifter rörande kapellets tillkomst stannat i dessa herrars hus. Var dessa handlingar nu finnas, om de äro i behåll, är okänt.

Främsta orsaken till att man påbörjade byggnationen av kyrkan i Hosjö var densamma som i Sundborn. Avståndet till moderkyrkan var för stort. I ett memorial 1765 heter det: »Ty då smältningen började drivas till 15, 20 ja och stundom 30 dygn uti varje redning, var thet icke så lätt för smältare att gå öfver 1 mil till kyrkan».

Som redan antytts, gjordes nog de första ansatserna till kyrkobygget enligt Lundströms uppgift 1661, men en annan fråga är, om kyrkan stod färdig 1663. Möjligen kunde den då brukas någon tid på året för gudstjänst, men fullbordad i egentlig bemärkelse var den ingalunda vid den tidpunk-

ten. Den var varken målad eller försedd med fönster. Den 16 maj 1666 skänkte Peter Wilde fönsterglas. »Till Gudz Nampns ähra och det Nya Cappellets Uppbyggelse uthi Hosiöbigden hafwe underskreffwen föräkrat 6 Schoff glas.» Tjära till strykningen av detsammas ytterväggar och tak mottogs i flera omgångar under åren 1666 och 1667. Av gåvoboken i övrigt är det tydligt, att man var i behov av pengar för kapellets uppbyggande ända fram till 1678. Kyrkan, som gick under namn av Sandviks Capell i över 100 år, kostade då den stod färdigbyggd enligt uppgift i ett »inventarium öfver Hosiö Capell upprättat vid Generalvisitationen uti Wika församling den 8 juni 1763» ursprungligen 6,889 daler 31 $\frac{1}{2}$ kopparmynt.

I samma inventarium återfinnes en utförlig beskrivning över kyrkans ursprungliga form och utseende: »Hosjö Capell är byggt af träd, 26 alnar långt, och 18 alnar bredt, tak och väggar spånslagne, med tillbyggt wapnhus, hwars längd är 9 al:r och bredden 7, hwarpå tornet står, som öfwerst hafwer ett kors, med 5 förgyllda knappar och en topp; På öfra ändan öfver Choret är ock ett kors, med 5 förgyllda knappar och en flagga af år 1676; På norra sidan om Choret är Sac-

ristian, hwaremot til söder är en materialkammare, och under Choret Sal:Hr. Generalmajorens och Landshöfdingens Gustaf Gabriel Appelmans graf, den och nu står under någon förbättring.

Altaret är af träd, tillika med altardisken; derpå ett förgylt Crucifix, på en grön marmorerad piedestal stält, mitt framför fenstret, skänkt af Hr. Rådman Lars Berger och dess Swärmoder fru Helena Brander år 1759.

Predikstolen är jämwäl af träd bygder, målad med en Bokstol.

Fensteröppningar 5 stycken, med fyra fenster i hwartdera. Och nya dubla luckor.

Bänkar äro 15 på mans- och 16 på qwinssidan, alle med dörrar och gånggjern, samt någre jemwäl med lås och nycklar dertil.

Dörrar 2 st. til sjelfwa Capellet, försedde med gånggjern, beskedligt lås och nyckel.

Vapenhuset har en dör af träd, med lås och nyckel, samt bänkar omkring väggarna; förbättrat både til undergierd och Reswercket under tornet.

Sacristian, af träd bygd, med en fensteröppning, och 2ne fenster, har bänkar omkring väggarna, samt dör, lås och nyckel.

Kyrkogårdsbalkarne af träd aldeles förlorade och nedfalne, med porten.

Foto: K. Tranberg, 1935.

Resterna av en stupad åldring med kyrkan i bakgrunden.

Av intresse, då det gäller att ytterligare belysa förhållandena vid kyrkobygget, hur det tillkommit och vilka som har äran därav, är uppgörelsen 1765, då den stora reparationen skulle likvideras. Denna reparation hade beslutats vid Generalvisitationen den 24 januari 1748. Den utfördes omsorgsfullt och grundligt. »Nya syllar äro lagda merendels under hela Capellet, yttra taket på norra sidan mestadels ånyo spånslaget och hela Capellstornet samt dess väggar med tjära och rödfärg omstrukne. Den har stått under ständig reparation sedan år 1748 och i 14 år saknat communion win, som skulle erhållas från moderkyrkan (til en summa om 812 daler 7 $\frac{1}{2}$ kopparmynt) » förmedelst presterskapets godtycke och sjelftagna myndighet, twertemot lagliga friwiliga aftal och öfwerenskommelser af åren 1712 och 1728 under hwilken tid man åtminstone, efter alt wanligt bråk, bordt få qwarbehålla de förfallna collektmedel, det ock säkert kunnat ske, om presterskapet welat hafwa någon ömhet för detta Guds hus, och se thenna fattiga församling til godo, har af sådana dryga utgifter, blifwit så utblottad, at wid 1769 års sluträkning icke mera war i beholl än 4 daler Kmt.»

I ödmjukt memorial av den 5 oktober 1765,

undertecknat av C. Halldin,¹ redogöres ingående för den sammankomst i Hästgodsarvet, då betalningsfrågan avhandlas. Det gäller att höra Hosjö kapellförsamling angående »the af thes föreståndare» bergmästaren Anders Lundström och bergsnämndemannen Eggert Nohrstedt² å kyrkorådets vägnar »föreslagne En Dal. kmt. af spannländet för allom them, som gudstjensten i Capellet bevista». Kyrkan har undergått en »ansenlig förbättring» förlidet år. Kostnaderna belöpa sig på 2.450 daler 17 $\frac{1}{2}$ kmt. Bergsmannen Vellam Andersson³ har infordrat förklaring beträffande en fordran, som kapellet äger hos honom om 912 daler kmt. jämte ränta. Med anledning härav har C. Halldin utfärdat kungörelse om sammankomst »neder i Hästgodsarfsgården å Capellets vanliga samlings- och rådplägningsrum». Närvarande äro av Vika, Hosjö-fjärdingens invånare: Assessorn Gustaf Edman,⁴ bergmästaren Anders Lundström, bergsmannen Eggert Nohrstedt, Israel Israelsson, Vellam Andersson, av Kopparbergs sockendel: kamreraren och bergsfiskalen Johan

¹ Carl Halldin, kronobefallningsman, † 1776. Måg till prosten Erik Björk i Falun.

² Bergsman på Lilla Näs f. 1716 † 1806. G. m. Katarina Brander † 1789.

³ Bokhållare på Lönnemossa † 1790.

⁴ Landssekreterare f. 1718 i Västerås, † 1785 i Falun. G. m. Brita Margareta Körnsnär fr. Falun.

Moræus, av Kniva: bergsmannen Eric Hansson Brander i Rässarvet jämte den övriga menigheten av Hosjö och Kniva bergslags bruksarbetare.

Först yttrar sig Eric Brander från Kniva. Han förklarar sig icke vilja deltaga i kapellets underhåll och förbättring, då hans hemman hör under Vika moderkyrka. Likaledes protesterar Moræus. Hans moders hemman Sveden ligger inom Kopparbergs sockens rå. Sveden hör alltså icke under kapellet. Dock måste båda dessa herrar vidgå, att de och deras grannar deltaga i gudstjänsten i Hosjö och »njuta lika förmån och bekvämlighet af bänkerum, bördlösn undantagen, som församlingens övriga medlemmar». Varken de eller deras förfäder ha behövt kännas vid någon last och utgift utom den årliga avgiften till prästerskapet, en daler 4 $\frac{1}{2}$ kmp. för varje bänkerum. Denna avgift har gällt den extra gudstjänsten varannan söndag. Moræus framhåller, att den icke kan bibehållas för framtiden, om icke de utsocknes bidraga med avgiften för bänkerum. Assessor Edman anser, att ingen skillnad bör göras, då alla ha samma fördelar av kapellet antingen de bo i Vika, Sundborn eller Kopparbergs socknar. Alla utan åtskillnad böra tillskjuta till kapellets underhåll,

allrahelst som det är ovisst, vilka som byggt kapellet. Edman tror, att Lundström har vetskap om hur kapellet tillkommit, han »som innehade en vacker samling handlingar rörande Vika församling». Edman är omedgörlig i sin fordran, att alla som betjänas av kapellet både in- och utsockneskola betala restaurationskostnaderna. Han menar, att fördelningen skall ske efter hushåll och icke efter jordetal. Skedde inte så, skulle han för sitt hemman Helsingborn avsäga sig all delaktighet i Hosjö kapell och »gudstjänstens nyttjande därstädes, thit han och sällan skulle komma». Djupare satt inte ansvaret för församlingen och dess gudstjänst.

Anders Lundström framhåller därefter, huru de utom Hosjöfjärdingens rå boende städse dragit sig undan utgifterna. De bruka till och med avdunsta före gudstjänstens slut för att komma ifrån kollekten. Tidigare kostnader för kapellets förbättring hade alltid burits av kapellborna. Vid ett tillfälle hade uttaxerats 1 daler 8 % å varje spannländ. Dessutom hade de fått vidkännas s. k. »gångled» och utfört frivilliga dagsverken. Alltid hade utsocknes dragit sig undan och ständigt »tredskats då några angelägna utgifter påkommit med utlåtande att de ej hörde hit och vore nog

att de lade några halvören i pungen och betalte för extra gudstjänster». Striden står het kring betalningsfrågan. Man vill komma undan.

Kyrkorådet hade haft sammanträde och uttalat som sin bestämda mening, att Hosjöborna icke borde betungas mer än de »utsocknes». Dessa hade talat stora ord om att förbättra kapellet och betyglat sin nitälskan för Guds ära och hans hus prydnad. De orden betecknas nu som prat utan mening och verklighet. Kyrkorådet beslöt uppdaga grundorsaken till kapellets första »byggnad och inrättning». Man vände sig till Lundström och denna upplyste om att inga skrifter och handlingar därom vore att tillgå. Hosjö Bergslag har uppfört kapellet och dit räknas alla de bergsmän, »som brukat Koppar uti Korsnäs, Holms, Löne-måssa och Kniva hyttor». Det har skett för bruksfolkets »bekvämlighet och lisa».

Sedan kyrkorådets mening blivit hörd, uppmanas de närvarande att sörja för att fädernas verk bibehålles och vårdas. Och för att rättvisa må ske, bestämmes, att utgifterna proportioneras ut efter bänkerummen. Före november månads utgång skulle till kyrkvärden Nohrstedt inlevereras sex daler kopparmynt på varje bänkrum, till dess skulden betalats. Detta skulle ske utan åtskillnad. Nu

blir det uppenbart, att det finns personer, som inte löst något bänkerum för att slippa ifrån utgifterna. Det oanständiga i detta betonas. »Thet strider emot allt anständigt bruk och ordentlighet i alla andra församlingar.» Halldin får i uppdrag att hos »Eders Nåde en sådan otienlig osed och själfsväld angiva och avskaffa söka.» De försumliga skulle antecknas av kyrkvärden och förteckningen insändas till Landskansliet. Dit skulle sedan en efter en inkallas och taxeras »til en billig och jemlik deltagning uti Capelletts vidmakthållande». Uttaxeringen skedde i enlighet med följande resolution och förteckning:

Förteckning på Bänkerums Ägare i Hosiö Capell, thether, enligt Höga Landshöfdinge Ämbetets Resolution af d: 26 Oktober 1765, böra utbetala till Kyrkwarden Hr. Eggert Norstedt, 6 dalr Kmt, för varje rum, til Capelletts skulds betalning, hwaruti thet råkat, genom förledet års Reparation.

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
<i>Wika</i>					
Wärktägt	Rådm. Eggert Lundström	1.1	2.2	8	48
		5.5	6.16		
Uddnäs	Stig: And: Trozigs barn....	2.5	2.6	6	36
		15	16		
	Lars Erss:ä:måg Jan Ersson	11	10	2	
Sandviken	Cap:S:E: Brandts änkefru ..	1.1	2.5	10	60
	Erik Norman	6	7	2	12
	Nils Norman				

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
Sandviken	Anders Ersson	11	3.12	3	18
	Erik Andersson		10	1	6
Tallbacken	Hans And:ä Elias Hansson..	8	3	2	12
	And:Olss: dotterd. Barbro ..		13	1	
	Erik Persson Hjardt	11	3	2	
	Olov Matsson Fullertorn		3	1	
	Jan Jansson mjölnarn	13	3	2	12
	Malen Ersdr. fattig, fri, ...		3	1	
Näs	Bergsm: Eggert Norstedt	2.6	10.14		
		6	14	6	36
	Häradsskrif: Limbergs änka .	3	9.16	3	18
Hästgods- arvet	Bergsm: Jan Andersson	13	7	2	12
	Son Anders Jansson	13	7	2	12
	Son Jan Jansson Sundberg..	13		1	6
Åsbo	Fjärds: Erik Jacobss: Ä ..		11	1	
	Son Jacob Ersson	10		1	
	Smält: Jan Isacsson	13	11	2	12
	Jöran Janss: Änka		11	1	
	Son Jan Görsson				
	Hans Erss: Änka		10	1	
	Son Erik Hanss: Åsberg	7		1	
Myrbo	Daniel Jacobsson	10	14	2	12
	Gustav Görsson	10	15	2	12
Gräfnigen	Fru Helena Brander	9	4	2	12
	Rådm: Lars Berger	5	4	2	12
Pussen	Hans Nilsson	10	9.14	3	
	Jan Ersson	9	11	2	
	Kerstin Hansdotter		9	1	
	Erik Janss: h. Margta		15	1	
	Son Erik Ersson	9		1	

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
Romsarvet	Bergm: Jan Ersson	7	10	2	12
	Erik Görsson	7	7	2	
	Skom: Erik Ersson Holm	9		1	
	Karl Ersson	7	8	2	
	Smed Carl Stenman	11		1	
Bjässarvet	Skrädd: Jacob Larssons dotter	11		1	
	Jan Janss: Grents	13	16	2	
Holmen	Bergsm. Israel Israelssons				
	Son Måns Israelsson	6		1	
	Son Karl Israelsson	12		1	
	Klåck Erik Ersson	7.10	11	3	18
	Sonhust: Barbro Dan:dr	11		1	
	Jan Pålsson	10	12	2	
	Jan Olsson	12	14	2	
	Daniel Görss:dr. Christina ..	9		1	
	Son Göran Danielsson	8		1	
	Anders Görss:dr. Brita	12		1	
	Son Göran Andersson	8		1	
	Erik Andersson	12		1	
	Anders Andersson	14		1	
	And:Perss:dr. Lisa Hans				
	Nilss: hu.	14		1	
	Dan: Anderss: Ä:	10		1	
	Grop And: Hanss: Ä:	15		1	
	Son Anders Andersson	11		1	
	Brita Andersdr.	15		1	
	Sådelm. Jan Jönss: Gädda				
Skom: Erik Anderss: Skytt	9	10	2		
Risholm	Bergsm: Pehr Moræus	5.14	15.2.5		
		14.15	9.16	8	48
Hellsingborn	H. Assess: Gust: Edman	4	4	2	12

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
Hellsingborn	Bergsm: And: Månsson	8	14	2	12
	Bergsm: Erik Månsson	6		1	6
Långtäkt	Daniel Jansson	12	4	2	12
	Karl Israelsson	13	11	2	12
	Isac Olsson	8	8	2	
	Jan Isacsson	12	9	2	
	And: And:Son Daniel	12	13.13	3	18
Stensarfvet	Bergsm: Lars Norstedt	6	16	2	12
	Smält: Eric Ersson	11	12	2	
	Rostw: Eric Ersson	11	10	2	
	Smält: Karl Ersson	11	8	2	
	Tegel Eric Karlsson				
	Smält: Nils Hansson	6	14	2	
	Erik Nilsson	6	9	2	
	And: Snots Ä:G: fattig		8	1	
	Smält: Petter Karlsson	11		1	
	Dottern Anna		8	1	
Dammen	Bergsm: Erik Hansson	8.15	8.8	4	
	Gringsbo				
Gringsbo	Skrädd: Henric L: Köller ..	2.15		2	12
	Dott: Anna Margareta		13	1	6
	Dott: Helena		13	1	6
	Feldtwäb: Carl Dalqvist				
Getingsarfv:	Eric Matss: Änka		8	1	
	Son Anders Ersson	13		1	
	Smält: Jan Jansson	9	13	2	
	Sm: Jan Matsson	8	11.13	3	
	Son Jan Jansson	13		1	
	Daniel Eggertsson	9	7	2	
Lönemåsa	Måns Månss: och system ..	10	10	2	
	Eric Ersson Bom	12	9	2	

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
Lönemåsa	Wellam Andersson	2.15	2.6.6	5	30
	Bergsm: Anders Lundström	1.1	2.6		
		5.5.5	6.16	9	54
<i>Knifwa</i>					
Stadberg	Rådman Olof Naucler	55.15	6.6.6		
			13.14	8	50
Rasberg	Christina Erdtman	3		1	6
Gamelgården	Elisabeth Lundström		5	1	
	Grufarb: Pehr Ersson	8	7	2	
Storgården	Göran Christopherss:		15	1	
	Göran Görss: Ä:		16	1	6
	Mats Jansson	8		1	
Bållergården	Daniel Jansson	6	12	2	12
Smedbacken	Aron Aronss: Ä:		3	1	6
Råfsarfvet	Bergsm: Eric Brander	15	9.15	3	18
Storbo	Karl Hansson		15	1	
Swastjern	Reg:feldtsk: Jacob Schultze	4	4	2	18
<i>Sundborn</i>					
Danholm	Bergsm: Eric Danielsson	15		1	
	Bergsm: Karl Danielsson	15	12.16	3	
Björsarfvet	Dan: Janss:hu Marg:Larsdr	11		1	6
Löpholn	Anders Nilsson		15	1	6
<i>Kopparbergs Sokn.</i>					
Korsnäs	Bokhol: Hans Brander	4	4	2	
Rottneby	Eric Olss: Forslinds Ä:	7		1	6

Heman	Ägare	Bänkerum		Antal	Kmt. Dal.
		Mans	Qwins		
Sweden	Fru Ass: Elisab: Moræa	14.14	2.5.55	6	36
Finbo	Rådm: Anders Jansson	4.15	8	3	18
Främsbacka	Bergsm: Jan Jansson	7.12	14	3	18
Främsbacka vid inf: A:	Pehr Anderss:dr. Lisa		9	1	
	Räntmäst: Henric Gahn	4	14	2	15
Norst:	Mad: Eva Magd: Brander ..		4.4	2	12
	Son Jan Erss: Hellström		bortflyttad		
Solbacka	Nils Plantin	7	12	2	12
	Måns Persson	13	10	2	
	Catharina Jönsdr:		15	1	
Bossarfvet	Olof Persson	12		1	
Östborn	Bergsm: Olof Troili	4.14	2.3		
		14.15	4.4	8	48
Stemsarfvet	Pehr Görsson	9	12	2	
Höijen	Fru Ester Elis: von Didron		13.16	2	12
	Anders Norstedt	12	14	2	12
Fahlun	Mad: Maria Pomp		4	1	

Ifrån d: 1 Maji 1765. til d: 1 Maji 1766. äro til Hosiö Capells reparation dels frivilligt dels efter wällofl: Landshöfdinge Ämbetets utslag af d: 26 Octobr: 1765. à 6 dal Kmt: på hwart bänkerum, insamlade tillsammans Niohundra defemtio Daler Kopparmynt Hwilka 950. dal undertecknad mottagit och i 1765 års Capelletts huvudräkning upptagas.

Hosiö d: 1 Maji 1766.

Eggert Norstedt.

Ännu återstår en nödvändig uppgift, innan kyrkan kan anses fullbordad. Dess omgivning måste fredas och avskiljas från yttervärlden. Det var hög tid. Biskopen Anders Kalsenius hade väckt frågan om uppförande av en ny borggård vid generalvisitationen 1745. Man hade också kommit överens därom, då den gamla var fullständigt förfallen. Det var nu 20 år sedan och ingenting hade blivit gjort. Vid visitationen 1765 framhålles det trängandet behovet av ny borggård kring kapellet. Boskapen trängde in och promenerade runt omkring kyrkan och »obetänkt folk» har kört in på kyrkans »hörn, dörrar och väggar, som nu ofta nog beklagligen sker av oförskämda Härrskapsdrängar». För att en början verkligen skulle ske, hade Lundström, stigaren Trotzigs barn i Uddnäs jämte några andra påbörjat arbetet och uppfört en mur av tegel av 9 kvarters höjd och 36 alnars längd, belagd med taktegel. De menade, att andra skulle följa exemplet och fullborda verket.

Då biskopen Lars Benzelstierna höll generalvisitation i Wika socken 1763, uttalade han sin glädje över borggårdens påbörjande kring kapellet. »Herr Anders Lundström hafwer med några af sina Tegelbruksarbetare, them han thertill

kunnat öfvertala, aldeles förfärdigat ett stycke på södra sidan om 36 alnars längd och 9 kvarters höjd och 20 tums tjock tegelmur.» Och skulle denna »tjena till en vacker prydnad omkring thetta Guds hus.»

Biskopen Lars Benzelstierna skref från Westerås den 27 maj ett brev till Anders Lundström och berömde honom för hans nit och oegennyttiga tjänande inom församlingen. »Consistorium finner för sig ett fägnensamt och ymnigt ämne, at för Herr Bergmästaren betyga sin fulkomliga erkänsla, så för de widtagna goda anstalter til fattig Cassans förökande i Hosjö Capell, som och berömmelig hushållning med de derigenom influtna medlen; Äfvensom Herr Bergmästaren hedrande haft all oförtrutenhet, flit och möda, samt kostnad ospard, at låta General Visitationens öfwerenskommelse och beslut i Wika angående nya Kyrkobalkars förfärdigande wid Capellet komma i fullbordan.»

Emellertid synes det påbörjade borggårdsarbetet ha avstannat. Ingen följde initiativtagarnas exempel. Man beslöt då, att Carl Halldin skulle föredraga borggårdshistorien för vederbörande myndighet. Utom kapellaget var man nu som förut ovillig att delta i några som helst kostna-

der för den nya borggården. Vid sammanträdet i Hästgodsarvet föredrogs en skrivelse undertecknad: »Höijen och Främsbacka den 20 september 1765. Hinr. H. Gahn. Ester E. von Didron, Eva M. Brander.» Att Hosjö kapell försågs med borggård ansåg man riktigt och angeläget, men att utsockne boende skulle deltaga i kostnaderna efter jordetal syntes dem orätt. Framställning därom hade gjorts av Lundström och Nohrstedt hos landshövdingen. De missbelåtna anförde som skäl för sin vägran, att de bodde i Höijen och Främsbacka på grund av den olyckliga eldsvådan i Falun. De bevistade endast gudstjänsten i Hosjö. Sina salighetsmedel mottogo de i Falun. Där deltog de också i »Catechismiförhören». De betalade årligen bänkerum i Hosjö kapell. Det vore uppenbar orättvisa, om de skulle bli ålagda att bygga ny borggård i Hosjö. Landskansliets utslag föll den 4 juni 1766. Före augusti månads utgång skulle muren vara uppförd vid trettio dalers silvermt:s vite för de försumliga. Av förteckningen på de skyldiga framgår, att samtliga tillhörde kapellförsamlingen.

Foto: K. Tranberg, 1935.

Borggården och kyrkans portal.

Så fullbordades då Hosjö kyrkas exteriör sådan den är i dag med undantag för den 1880 uppförda spetsiga tornspiran och den samma år tillbyggda sakristian. Det är ett stilfullt byggnadsverk, ett enkelt men värdigt gudstjänsthus. Blotta anblicken av byggnaden redan utanför borggårdens portal skapar andakt, stillhet och ro. Ögat lyftes över muren uppåt tornet mot himmelen från det timliga mot det eviga, en levande bild av människoandens strävan att stanna i tillbedjan och vördnad inför det outgrundliga och outrannsakliga.

TREDJE KAPITLET.

Skolväsendets uppkomst.

Redan i slutet av 1500-talet funnos skolor på den tyska landsbygden för att skaffa dess befolkning de nödvändigaste kunskaperna. Luther och reformationen voro här de skapande krafterna på skolväsendets område. Under reformations-tidevarvet väcktes också i Sverige en strävan till liv för att ordna barnundervisningen bland landsbygdens befolkning. Hemmen uppmanades av prästerna att meddela barnen undervisning i kristendom och söka lära de små textorden i Luthers lilla katekes utantill. Genom katekespredikningar och katekesförhör mödade sig prästerna med att inpränta samma kunskapsstoff i åhörarnas minne.

Fram på 1600-talet begynte en del biskopar i sina stift anställa klockare i församlingarna, för att dessa skulle ombesörja barnundervisningen i katekes. Rudbeckius ålade år 1637 alla församlingar i Västerås stift att före den 1 maj följande år anskaffa klockarbostäder vid kyrkorna.

Många kraftfulla biskopar verkade under denna tid för folkundervisningens höjande. Som den egentliga folkskolans skapare brukar man räkna Johannes Mattiæ i Strängnäs. Han utfärdade i sitt stift den första folkskolestadgan i vårt land och utarbetade förslag till folkskolundervisningens ordnande. Det var på grund av hans insatser på detta område, som en kunglig förordning utkom 1644 om klockares anställande i församlingarna för att lära ungdomen »A. B. C.-boken och Catechismum».

Skolfrågan kunde dock endast lösas i samband med utgivandet av en ny kyrkolag. Biskop Mattiæ fick på initiativ av Axel Oxenstierna i uppdrag att utarbeta förslag till ny kyrkolag men kunde inte slutföra uppdraget, då prästerna misstänkte honom för bristande renlärighet. Då den nya kyrkolagen på grund av konungens otålighet äntligen utkom, betecknades den i den del, som rör undervisningsfrågan, som ett »hastverk» och förutsatte ingen egentlig undervisning utöver de kyrkliga katekespredikningarna med därtill anslutna förhör. Någon allmän skolundervisning på landsbygden kan man inte tala om under hela 1600-talets förlopp. Klockaren skulle visserligen lära barnen textorden i Luthers lilla katekes, men

det kunde ske i anslutning till gudstjänsterna i kyrkan. Då kristendomskunskapen meddelades genom prästerna och man inte absolut fordrade, att menige man skulle kunna läsa innantill, behövdes inga skolor för landsbygdens befolkning. Klockarens handledning i innanläsning och skrivning hade mera karaktär av privatundervisning.

Först med pietismens reformsträvanden under 1600-talets senare del och dess motsättning till ortodoxin, började kritiken riktas mot den bristfälliga kristendomsundervisningen. Den nu framträdande pietistiska fromhetsriktningen krävde av den troende större insikter i den kristna livsåskådningen. Utanläsningens princip förkastades. Menige man måste tillika begripa något av den kristna religionens innehåll och väsen.

Den som i detta avseende varit den nya fromhetsriktningens talesman och banbrytare i Sverige, är Olof Ekman, domprost i Strängnäs 1681, prost och kyrkoherde i Falun 1688, en intressant person i svensk kyrkohistoria. Den yttre orsaken till hans offentliga framträdande var ett skeppsbrott under en sjöresa mellan Livland och Sverige 1679, då han lovade att skriva något till Guds ära, församlingens förbättring och människornas salighet. Så utkom hans väckelsebok, kallad »Sjö-

nödslöfte», vari han med skärpa påpekade bristerna inom kyrkan men tillika angav de medel, som skulle åstadkomma en uppräckning i sedligt och religiöst avseende. Boken trycktes på själva drottning Ulrika Eleonoras bekostnad. Den erhöi ingen större spridning förrän i samband med de religiösa väckelserörelserna under 1700-talet, då reformivrarna ofta hänvisade till Olof Ekmans »Sjönödslöfte». Så gjorde också den man, som inom Hosjö grep sig verket an och kom att föra skolundervisningsfrågan till en lycklig lösning, bergmästaren Anders Lundström på Lönnemossa gård.

Kyrkolagen av 1686 ålade prästerna att med all flit sörja för att barnen lärde sig läsa i bok. Vid biskopsvisitationerna skulle föräldrarna uppmanas att undervisa sina barn i kristendomsstyckena. Men det fanns ingen klar bestämmelse om, vem det i själva verket ålåg att svara för denna undervisning, ej heller stadgades något straff för försummelse från föräldrarnas sida. Bristerna i denna del påpekades bland annat av prästerskapet i Karlstads stift vid riksdagen 1723. I prästeståndets allmänna besvär upptogs en punkt, som i Kungl. Maj:ts resolution fick denna lydelse: »Föräldrar och förmyndare skola flitigt

hålla sina barn till att lära läsa i bok och deras kristendomsstycken. Kunna föräldrarna efter deras plikt ej själva undervisa dem, så skola de vara förbundna att hålla dem hos skolmästaren eller klockaren i socknen, eller var eljest lägenhet därtill finnes, och gällde ingen annan ursäkt till befrielse från vitet än högsta fattigdom. Skulle någon av tredska och utan laga ursäkt sådant eftersätta, sedan han första och andra gången blivit åtvarnad, plikte då 2 mark smt till socknens fattiga barns undervisning, och vare icke dess mindre skyldig att sätta barnet till att lära läsa i bok. Och åligger kyrkoherden med församlingens ledamöter, när allmän sockenstuga hålles, härom göra en noga efterfrågan. Skulle några föräldrar vara så utfattiga, att de icke mäktade härtill hålla sina barn, så förmodar Kongl. Maj:t, att socknen till ett så nyttigt ändamål lärer något samman-skjutna, så framt sådana fattiga barn av det, som eljest till socknens fattiga samlas, ej kunna få något understöd» (Warne).

På så sätt ålades föräldrarna att vid straffs påföljd sörja för barnens undervisning, och kunskapsfordringarna voro Luthers lilla katekes jämte färdighet i innanläsning. Fattiga barn finge sin undervisning bekostad genom de medel,

sockenstämman härför beviljade. Något egentligt framsteg på undervisningens område medförde icke denna 1723 års resolution, då den lika litet som kyrkolagen av 1686 genomförde någon allmän skolundervisning vid sidan av hemmets och kyrkans.

FJÄRDE KAPITLET.

Begynnande ansatser till grundande av skola i Hosjö.

Tiden var ond. Man levde i det sedliga och religiösa förfallets tidsålder. Vilket släkte har inte varit på fallrepet, om man lyssnar till religionsförkunnarnas domsord. Kanske dock de, som haft den inställningen till sin egen tid, i handling utträttat med i positiv riktning än de som medvetet eller omedvetet blundat för skuggsidorna. I Anders Lundströms avskrift av ett förslag om »sockenskolors inrättning för allmogens barn på landet» heter det: »Att Chistendomen dageligen förfaller, thet lærer ingen förnuftig människa, af i hvad stånd han vara må, kunna eller vilja förneka. Utom ganska många andra, som sådant gått till hjärta och thetta öfverflödigt bevist, finnes en framleden nitisk och rättsinnig Probst vid Stora Kopparberget vid namn Olof Ekman hafva därom utgifvit en utförlig afhandling, i en 1680 tryckt bok, under namn af 'Sjönöds-löfte', uti vilken han tydeligen lagt å daga, jemte orsaken

till thetta onda: 1. Huru vi falla af ifrån vårt döpelseförbund; 2. At en rätt tro hos ganska få finnas; 3. At denna tidsens tro hos största delen är död, och utan goda gärningar; 4. At den rätta Gudaktighetens, bönens, tacksägelsens och lofsångens öfning är förfallen, jämte kärleken och det rätta nitet för Guds ära, såväl som flera andra Christendomens stycken.»

Tanken på att ordna skolundervisningen inom Vika och Hosjö väcktes första gången till liv av den för denna sak nitiske biskopen i Västerås, Andreas Kalsenius, vid dennes visitation inom församlingen år 1748. Samma år hade han vid visitationen i Svärdsjö tillsport församlingsborna därstädes, om de åstundade att få en skolmästare och om de ville bidra till hans underhåll och skäligen avlönande. Svärdsjöborna svarade nej. De mäktade inte åstadkomma något sådant. Först 1777 beslutades efter långa och stridiga överläggningar, att en skolmästare skulle antagas på klockarlönen. Man ville inte ikläda sig några särskilda kostnader för skolhus eller lärarebostad. Vika socken visade i det avseendet större offervilja. Den tanke, som väckts 1748, realiserades på generalvisitationen 1763 den 8 juni, en minnesrik dag i skolans historia inom Vika och Hosjö. Visitatio-

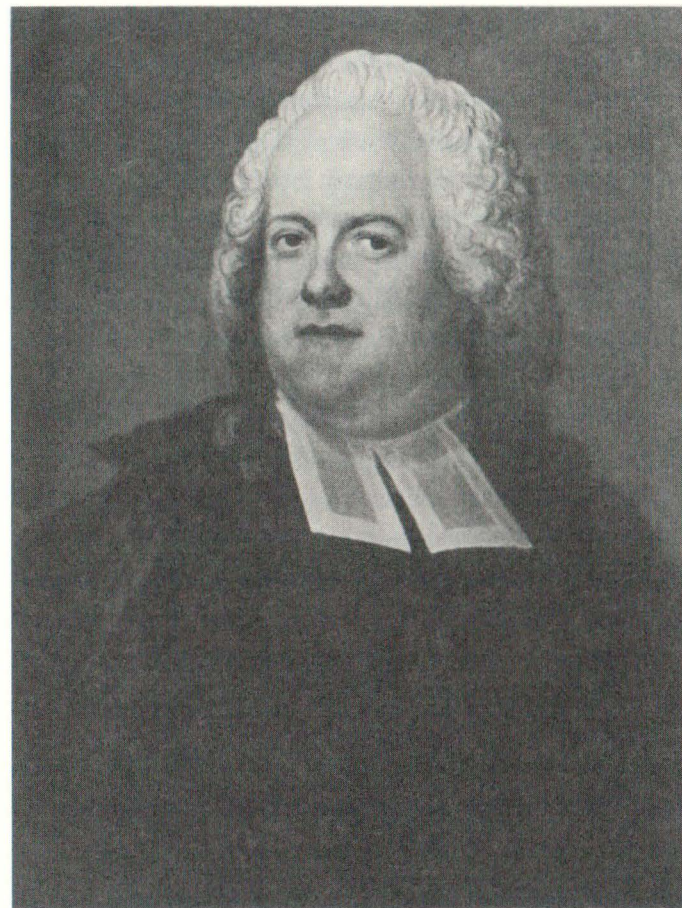

Foto: K. Tranberg, 1935.

Lars Benzelstierna.

Biskop i Västerås f. 1719, † 1800.

Efter oljemålning i Hosjö kyrka.

nen förrättades av doktorn och biskopen Lars Benzelstierna. Närvarande voro förutom denne, prosten i kontraktet, dåvarande kyrkoherden i Stora Tuna församling, magister Nils Rabenius, prosten och kyrkoherden i Stora Skedvi församling, magister Eric Sernander, lektorn vid Västerås gymnasium, magister Daniel Herveghr, kyrkoherden i Sundborn Anders P. Sunjus, kyrkoherden i Säter Anton Hessler, kyrkoherden i Torsång Johan Runnqwist, komministern i Vika Anders Hysing och adjunctus pastoris Gustav Schedwin. Församlingens kyrkoherde Magnus Aspelind var av sjukdom hindrad att närvara. Vid detta tillfälle överlägger man om en skolmästares antagande och tillsättande. Frågan från 1748 upptages till avgörande.

Samtliga »frälse ägare» förklara sig alltför gärna se, att denna inrättning nu kunde fastställas. Sedan begäres skatteböndernas yttrande och efter »ett eller annat gjort inkast» beslutes enhälligt, att skolmästare hädanefter skall antagas. Han skall njuta »spisning och underhåll» hos kyrkoherden och komministern de tider, hans vistande det medgiver. Den förfallna sockenstugan skall repareras och två rum tillbyggas till skollärarens bostad. Avlöningen ordnas så, att pengar

sammanskjutas till ett kapital, varav årliga räntan blir skolmästarens lön. Ingen ytterligare avlöning finge betunga församlingen. I tre år vid nyårstiden skola församlingsborna erlægga en mark kopparmynt för varje spannländ jord i hela socknen. När sedan kapitalet växt under några år och »föräringar» på frivillig väg insamlats, kunde skolmästaren anställas. »Med desto större visshet och säkerhet och till att förebygga allt klander i framtiden blev församlingens tydliga yttrande överalt detta mer än en gång fordrat och enhälligt med bifall besvarat.» Insamlingen pågick sedan 1764, 1765 och 1766. En väl uppgjord förteckning finns på de medel, som insamlats till en skolmästarefond inom församlingen i enlighet med överenskommelsen vid generalvisitationen.

Enligt denna förteckning indelas hela församlingen i »Skriftlag», Hosjö bergslag i södra och norra skriftlaget, Knifva bergslag i östra och nedra skriftlaget och sedan upptages moderförsamlingen i sin helhet. Denna indelning har sin upprinnelse i ett kyrkligt förhållande. Hosjö kapellag gick tydligen »till skrift» i fyra lag. En annan iakttagelse är att Knifva sedan gammalt tillhört Hosjö i kyrkligt avseende. Avståndet har varit det avgörande. Det var närmare till Hosjö

kyrka än till Vika kyrka. Alltnog insamlingen pågick som beslutat var. Av ett brev den 7 mars 1767 till biskopen och domkapitlet framgår, att den då insamlade summan stigit till 2,083 daler 8 $\frac{1}{2}$ kmt. från moderförsamlingen med Knifva bergslag och från Hosjö till 741 daler 16 $\frac{1}{2}$ kmt. Den man, som meddelat uppgiften och avfattat brevet, var Anders Lundström. Han drar i tvivelsmål, huruvida ett tillräckligt stort sammanskott skall kunna ske för anställande av en för Vika och Hosjö gemensam skolmästare. Vidare framhåller han det omöjliga i att skicka skolbarn till Vika eller tvärtom. Svårigheterna synas redan från början oöverkomliga. Detta står på ett mycket tidigt stadium klart för de ledande männen inom Hosjö och framgår vid en församlingens allmänna sammankomst uti Hästgodsarvet den 8 januari 1764 under kyrkoherde Magnus Aspelinds ordförandeskap. Bland närvarande honoratiorens nämns, bergsmännen Eric Hansson på Dammen och Jan Ersson i Romsarvet, fjärdingsmannen Eric Jakobsson, smältaren och klockaren Eric Ersson, Göran Danielsson på Holmen och Daniel Eggertsson i Getingsarvet.

Hosjö hade denna tid egen fattigkassa. Genom den nyligen anskaffade fattighåven hade under

året 1763 influtit i fattigkassan 599 daler 25 $\frac{1}{2}$ kopparmynt och summan i sin helhet utgjorde 711 daler 89 $\frac{1}{2}$ kopparmynt. Därav hade 311,8 utdelats åt fattiga och deras barns undervisning i kristendom. Det var uppenbart, att Hosjö redan till en viss grad sörjt för barnens undervisning med medel ur fattigkassan. Skarpa klander framkommo på grund härav. Man gick så långt, att man ansåg både fattigvård och skolundervisning för »nya onyttiga påfund». I protokollet kommo dock dessa klandrare att betecknas som »obetänksamma».

Klandret över att man ivrat för barnens kristendomsundervisning gick Lundström djupt till sinnes. Han förehöll församlingen det otillbörliga i deras anmärkningar och ansåg det oriktigt att bli bemött med sådan otacksamhet emot den »hjärteliga välmening han haft härutinnan». Han krävde upprättelse och fick det också. Själv riktade han till församlingen en fråga »om och huruledes de ville, att i fortsättningen skulle förfaras och vartill de tyckte, att överskottet i fattigkassan bäst och nyttigast kunde användas». Härtill begärde han deras välbetänkta och uppriktiga svar. »Alla närvarande erkände med förnöjelse den Christeliga omtanke och outtröttliga försorg,

som bergmästaren Lundström härvid ådagalagt.» Upprättelsen kom i form av tacksägelse för den omsorg, han haft för de fattiga och deras barns undervisning. Förtroendet, som visades honom, var så stort, att han hädanefter befullmäktigades att efter eget val och behag fritt och oklandrat styra och disponera över överskottet i fattigkassan, sedan de fattiga fått så stor utdelning, som de erhållit 1756.

Nu ansåg Lundström den lägliga tidpunkten inne för en framstöt i skolfrågan i den riktning, han tänkt sig lösningen och framlade för Hosjö kyrkoråd och kapellbor i närvaro av församlingens kyrkoherde sin tanke på en egen skola för Hosjö. Sitt anförande började han med att ge Gud äran för allt, som hittills uträttats för församlingen och dess fattiga. Vidare framförde han sitt tack för det stora förtroende, som visats honom. Så delgav han församlingen, huru han med ängslan erfarit, »huru försumliga och vårdslöst tillgått med fattiga barns undervisning och handledande till dygd och sedligt uppförande». Han dristade sig uttala skarpa ord mot de förmögna, huru de hellre använde »hundrade daler på vällust och yppighet än tio daler till barnens Christeilga uppfostran». Han hade nu tänkt att

råda bot mot en sådan skadlig »landsosed» och lägga grund till en »Fattig Skola» för Hosjö enskilt. För detta ändamål ärnade han bruka överskottet i »Fattigkassan». Hans mening var, att detta överskott skulle kapitaliseras, tills summan blivit så stor, att en skolmästare kunde avlönas med årliga räntan. Frågan var härmed väckt och den löstes rätt fort tack vare Lundströms okuvliga nit och målmedvetna strävan.

I räkenskapsboken för år 1767 förekomma tvenne upplysande anteckningar om kapitalökningen, den ena gäller behållningen från 1766, som redan belöper sig på 1,800 daler kopparmynt, den andra anger en enskild persons donation. Lundström arbetade tydligen på att förmå mera bemedlade att skänka bidrag till den nya skolan. Om donationen heter det: »Högvälborne Herr Baron och Landshövdingen Johan Abraham Hamilton har vid sin avresa från orten d. 9 juli detta år (1766) behagat förära till denna fattigskolas inrättning; hvarföre Gud honom välsigne: 300 daler kopparmynt». Beträffande behållningen göres den anmärkningen: »Behållet kapital, som efter församlingens enhälliga beslut på bergmästaren Anders Lundströms goda föreställning den 8 januari 1764 bör ständigt göras fruktbart och

förökas till fond för en 'Fattig Scholas' inrättning åt Hosjö kapellag enskilt och således icke sammanblandas med den vid generalvisitationen den 8 juni 1763 för Vika socken gemensamt beviljade Skolemästareinrättningen».

Givet är, att bördan måste bli tung. Hosjö fick deltaga i beskattningen för skolans tillkomst i Vika i samma proportion som församlingen i övrigt och vid sidan därav uttaxera medel för att grunda egen. Men offervilligheten synes sedan gammalt ha varit stor inom Hosjö. Kyrkobygget för 100 år sedan var i det avseendet en kraftprestation av stora mått. Grundandet av kyrka och skola är i stort sett kapellagets eget verk, som dock möjliggjorts genom de frivilliga gåvor, bergsmännen och andra skänkte. Bergmästaren i Hosjö utnyttjade sina goda relationer inom det mera välsituerade samhällsskiktet och lyckades erhålla betydande belopp efter den tidens förhållanden. Själv skänkte han incognito 300 daler under namn av »en annan lantman».

Som skoltankens skapare, dess bärare och tappra försvarare står den man, som under denna tid helt och hållet dominerade i bygdens andliga och kulturella liv och som i fortsättningen kom att behärska situationen och hålla alla trådar i sin

hand, bergmästaren Anders Lundström. Några händelser och data ur hans liv lämnas i denna framställnings sista kapitel.

FEMTE KAPITLET.

Skolstriden mellan Vika och Hosjö 1767—1773.

Pingstdagen 1766 upplästes i Vika kyrka och annandagen i Hosjö en kungörelse, som skapade oro i sinnena. Nu var tiden ute. De tre åren hade gått till ända. Den av generalvisitationen den 8 juni 1763 beslutade uttaxeringen för bildandet av en fond till den för Vika och Hosjö gemensamma skolmästarens avlöning skulle varit klar med nyårsdagen 1766. Medlen hade ännu inte influtit. Kungörelsen krävde, att dessa medel inlevererades inom fyrtio dagar, ifrån nedre sockendelen och Knifva till kyrkoherden Aspelind och ifrån Hosjö kapellag till kyrkvärden Norstedt. De som icke fullföljde kungörelsens åläggande, skulle med laga utmätning hemsökas. Skatten inlevereras.

Man gör i Hosjö sin plikt gentemot Vika i enlighet med tidigare beslut och under tiden försiggår den egna insamlingen till den egna skolorganisationen. Det finns en räkning för »Hosjö

Capells Fattig Scholæ Medel», undertecknad den 1 maj 1766 av Eggert Norstedt och granskad vid allmän sammankomst i Hästgodsarvet den 11 maj samt befunnen till alla delar riktig. Man har tydligen hela tiden avsatt medel för bildande av fond till den egna skolan. I början av år 1767 har man dubbelt så stor summa insamlad för detta ändamål som för den gemensamma skolorganisationen. Det visar den första kända skrivelsen i detta ärende till biskop och domkapitel, daterad den 7 mars 1767. Författaren, Anders Lundström, lägger i dagen en klok försiktighet. Han begär icke direkt, att Hosjö skall få egen skollärare. Han meddelar endast i förbigående insamlingens resultat. Överskottet i fattigkassan har förökats och uppgår nu till 1,500 daler kopparmynt. Därefter betonar Lundström nödvändigheten av att uppfostringsväsendet förbättras. Det ligger honom varmt om hjärtat. »Det mig på det ömmaste rör» heter det i högstämda ordalag. Biskopen och domkapitlet får ett vackert erkännande för deras omsorg om skolväsendets höjande. Framställningen är genomskinlig och tendensen uppenbar. Höga vederbörande borde ha kunnat genomskåda meningen, vilket de sannolikt också gjorde.

Ännu har inte det av församlingen enhälligt beviljade sammanskottet influtit, ehuru kronobetjäningen beordrats indriva återstoden. Länsman-
nen får anmärkning för att det dragit ut på tiden och i särskilt skarpa ordalag går Lundström till angrepp mot länsmannens krav på särskild betalning för medlens indrivande. »Ther till jag tycker honom hafva intet skäl, så vida hvar rätt-sinnig Christen bör sådant göra för intet, häst tå han som sockneman i gagnet deltagar, en del af the förmögnaste jemväl varit the ovilligaste, och brukat sådana inkast, som jag blyges nämna, thet Gud bättre».

Lundström är fullkomligt orädd. Det beror till stor del på den självständiga befattningen som bergmästare vid Stora Kopparberget. Han kan säga ifrån med större myndighet än själva prästerskapet. Till sist uttalar han i sin skrivelse till biskop och domkapitel starka tvivel på att det gemensamma sammanskottet skall kunna tillfullo insamlas. Tillika drar han i tvivelsmål, huruvida, »en försvarlig man därmed kan lönas». Summan skulle bli från Vika med Knifva 2,083 daler 8 $\frac{1}{2}$ kopparmynt och från Hosjö 741 daler 16 $\frac{1}{2}$ kopparmynt. Han tar för givet, att sockendelarna skola betjänas av läraren i den

proportion, de deltagit med penningmedel. Detta framhålles också som billigt och rättvist. Och det var på den punkten, som hela inrättningen kom att stupa. Nu vill han genom denna rättvisa grundval för hela institutionen »inplanta och styrka enighet och förtroende socknedelarna emellan». Vidare menar han, att denna rättvisa grundval skall uppväcka en »nyttig och berömlig» tävlan mellan sockendelarna. Så upprättar han följande förslag:

»1: Eho af socknedelarna som mäst tillägger får njuta i samma mon så mycket större rättighet i valet af 3 personer, som jemte Theologien och Moralen äro hemma i Mathesi och Naturkunnigheten, them Högvördige Herr Docktorn och Biskopen samt Venerandum Consistorium på förlag upsänder, at såväl i Capellet som moderkyrkan göra prof med predikan och Cathechismi examen, och valet särskilt får på hvarthera stället ske.

2: Samma person blifver pålagdt, at vistas och göra tjenst med ungdomens undervisning, så lång tid om året i varje soknedel, som emot thess gjorda tillskott svarar, och then som mäst tillskjutit, får välja årstiden.

3: Så ofta han hinner med och varder ammo-

dad emot vanlig Collect, får betjena Capellslaget med extra Gudstjenst på de högtidsdagar, som thet kan infalla ordinarie prästerskapet att hvila sig och sådant icke får nekas, som ofta förr skett.

4: Om han skall till någon del svara för den öfriga Gudstjensten i Capellet, at han då får the 240 daler kopparmynt oafkortadt, som årligen utgifvas af Capellslaget efter bänkerummen för hvarannan söndags Gudstjänst och

5: Capitalet, som svarar emot thenna årliga räntesumma, beräknas på Capellslagets andel af löningstillskottet, hvarefter valrättigheten och betjeningen kommer att proportioneras; utan någon förtydning och gensago.

6: Skolemästaren icke utestänges ifrån skriftermålet i Capellet, tå han ther gör tjenst, och

7: at han får njuta dubbla tjensteår till godo, som andra scholebetjenter i riket förundte äro.»

Sådana voro nu de villkor, som uppställdes för ett samgående i lärarfrågans lösning. Skarpa fordringar »the ther i fall de antagas, måste ord ifrån ord i ett skrifteligt contract införas», att sedan av biskop och domkapitel stadfästas. Som lag skulle de gälla och aldrig förändras. Bestämmelserna äro så förmånliga för Hosjö, att det verkar, som om Lundström omöjlig kunde

vänta, att de skulle bli antagna. Skrivelsen är möjligen tillkommen i syfte att göra den gemensamma skolan om intet. Skulle de uppställda punkterna läggas till grundval för skolförhållandenas ordnande, så lovar han att övertala kapellförsamlingen att sammanslå de under åren insamlade fattigskolemedlen, som nu voro 1,500 daler kmt. med de lagligen uttaxerade 741,16. Då de för prästerskapets årliga avlöning erlagda 240 dalerna skulle inräknas som ränta å ett kapital, beräknade han detta till 4000 daler. Det slutgiltiga tillskottet från Hosjö kom då att uppgå till 6241,16, Vikadelens bleve de uttaxerade 2083,8. På det sättet skulle Hosjös andel i fonden bli $\frac{3}{4}$ och Vikas $\frac{1}{4}$. Bestämmanderätten skulle därmed helt och hållet falla på Hosjö. Inflöte tillika frivilliga gåvor, så kunde räntan bli en »ansenlig lön». Meningen kunde också ha varit, att Vikaborna skulle känna sig uppfordrade att öka sin andel. Skulle biskop och domkapitel ändra någon enda »prick» i Lundströms förslag, så anhåller han »ödmjukeligen», att förslaget återställes. Hosjökapellets fattigskolefond fick inte på något sätt rubbas, förrän kapitalet blivit så »förkovrat», att av räntan en »fullkomliga lärd och skickelig man kan lönas».

En tid efter det Lars Benzeltierna mottagit

skrivelsen, underrättade han genom pålysning från kyrkornas predikstolar om sin ankomst till Vika. Han ville själv närvara vid den stämman, som hade att avgiva yttrande över Lundströms förslag. Hosjö kapellags ledamöter sammanträdde för att utse den man, som kunde före kapellagets talan vid sockenstämman i Vika och härtill befullmäktigades Anders Lundström, som tidigare erhållit i uppdrag att draga försorg om den av honom föreslagna fattigskoleinrättningen för Hosjö enskilt.

Sammandrabbningen i Vika skedde den 3 juni 1767 uti prästgården i biskopens närvaro. Protokollet är avfattat av pastor loci. Bland de närvarande märkas rådmannen Olof Naucière, bokhållaren Johan Todeniu, länsmanen Carl Persson m. fl. Vikabor. Lundströms skrivelse föredrogs. Den återtogs av honom själv. Orsaken är icke angiven i protokollet. Av Lundström framlades nu ett grundligt utarbetat nytt förslag och förklarade han sig vilja förbliva vid detta av den 3 juni. Över detsamma skulle först moderförsamlingen enskilt förklara sig, sedan biskopen och domkapitlet förordna någon, som å deras vägnar bevistade en för Vika och Hosjö gemensam sockenstämma, där man skulle besluta om anställande av en skolmästare och dennes avlöning.

Anders Lundström har fria händer att handla efter eget gottfinnande, då han äger hela kapellagets odelade förtroende och hela diskussionen i Vika prästgård synes ha förts mellan honom och biskopen. Lundström föreslår, att en håv anskaffas i Vika kyrka, vilket tidigare skett i kapellet, för att insamla medel till skolmästarefonden och härtill förklara sig de närvarande ledamöterna icke »obenägna». Han deltar med största intresse för den gemensamma skolfrågans lösning, ehuru han länge målmedvetet arbetat för att Hosjö skall få sin egen skola. Kapitalbildningen för den senare har pågått i fyra år. Ingen äger djupare insikter i skolfrågan än Lundström, ingen kan sakligare föra ordet. Nu framlägger han sitt digra förslag, upprättat i 12 punkter, betydligt utförligare än det, som han tidigare återtagit.

Biskopen yttrar sig över en och annan punkt i bergmästarens »memorialer». Särskilt den som rörde skollärarens tjänstgöring vid gudstjänster i kapellet. Han får inte anmodas utan pastors vetenskap och tillstånd vare sig till gudstjänster eller några andra ämbetets sysslor. Beträffande Lundströms begäran om fondering av lönen till pastor och kapellan för deras förrättande av gudstjänst i Hosjö varannan söndag, upplyser biskopen, att

denna fondering vore omöjlig, om de inte själva avsade sig löneanspråken.

Protokollets formulering, då det gällde Lundströms förslag om att fondera prästerskapets löneförmåner, har uppenbarligen förargat Lundström. Det framgår av hans anteckning i kanten av protokollet: »Detta är en grov osanning och av mig varken påtänkt eller föreslagen utan av prästerskapet uppdiiktad, att tymedelst vränga och i mörker försätta min rena och tydeliga utlåtelse. More papistico! (På papisters sätt.)»

Skulle vidare Lundström ingå till konungen med begäran om att läraren finge åtnjuta dubbla tjänsteår, så skulle domkapitlet avstyrka denna, om handlingarna komme på remiss. Det lovar biskopen med eftertryck.

Under förhandlingarna med Vika fortsättes alltjämt den omfattande planen på en för Hosjö egen lärarkraft. Kollekt upptagas för ändamålet i kapellet. I varma, manande ordalag om gåvor till den betydelsefulla saken vädjas till församlingens offervilja. I en uppmaning att ge kollekt heter det bland annat: »Den store Guden har försäkrat framgång, lycka och ymnig välsignelse för allom them, som the fattiga ihogkomma och till deras understöd rundeliga utdela». En julmorgon

uppmanas folket att föra en »måttlig lefnad i mat och dryck» och i stället skänka en gåva i kyrkhäven till de fattiga och den som undervisar deras barn i kristendom.

Den 19 februari 1768 utfärdar konung Adolf Fredrik ett uppprop om att befordra den sanna kristendomens tillväxt i riket. Här påpekas, att allmogens barn icke åtnjutit den undervisning, som anständigheten kräver. Kungen inforrdar betänkande och förslag om huru skolundervisningen för allmogens barn på landet bäst skall ordnas för framtiden. Det sättes i fråga om uppförande av särskilda skolhus. Meningen är att bereda varje församlingsbo tillfälle att inhämta nödiga kunskaper i kristendom. Då någon flyttar från en församling till en annan, måste han medföra betyg över inhämtade kristendomskunskaper. Betyget skall utfärdas av kyrkoherde. Inom tre månader efter flyttningen skall varje husbonde, som mottagit ett tjänstehjon vid vite tillse, att betyget inlämnas till pastor. Landsfiskal och kronobetjäning skola vaka över att förordningen efterlevs.

Kungabrevet påskyndar skolfrågans lösning inom Vika och Hosjö. Nu vänder sig Anders Lundström i en skrivelse av den 10 mars 1768 till

Kungl. Maj:t och Riksens Råd med förklaran, att man inte kan nöja sig med en lärare och undervisning endast i ämnet kristendom. Läraren skall kunna undervisa både i »Theologie, Moral, Mathesi och Naturkunnighet». Arbetarna i Hosjö behöva insikter i fler ämnen än kristendom. De äro i stort behov av praktiska kunskaper i förvärvsarbetet.

Lundström kommer nu åter fram med sin länge närda älsklingstanke att grunda en skola för Hosjö enskilt, oberoende av moderförsamlingen. Kapitalet har växt till 2000 daler kopparmynt och han hoppas, att den skall förökas till den grad, att det kan bli en grundplåt för skolorganisationen. I det syftet utarbetar han en grundlig framställning och tänker skicka denna till Kungens kansler. Han vill vinna honom för sin skolplan och be honom utverka Konungens samtycke till denna. Då kanslern emellertid dog den 7 mars, blev denna framställning aldrig avsänd.

Den 12 april erhöll Lundström svar på sin förut inlämnade ansökning om att den gemensamme läraren skulle få räkna dubbla tjänsteår. I svaret betonas det nyttiga i grundandet av skolan, men begäran om de dubbla tjänsteåren avslås. Valrättigheten skulle däremot tillkomma dem, som gjort det största tillskottet till lönen.

Nu går Lundström direkt till Konungen. Den 11 juli inkommer skrivelsen och följande dag avsändes den »på nådigste befallning» av L. G. Ehrencrona till Consistoriet i Västerås för underdånigt utlåtande. Comissionären Daniel Tilas skriver den 20 juli ett brev till Lundström, vari han meddelar, att handlingen översänts till landshövding Cederström. Den 26 ligger den på Lars Benzelstiernas bord. Biskopen översänder den till kyrkoherden i Vika, för att såväl Vika moderförsamling som Hosjö kapellag gemensamt må höras i frågan, varefter kyrkoherden ålägges att översända handlingen till domkapitlet jämte utlåtande från församlingen. Han erhåller rätt att därjämte avge sitt eget yttrande.

Nu sker den stora sammandrabbningen i Vika. Lundström avfattar en särskild skriftlig inlaga: »Till minnes och protokolls vid allmän sockenstämma i Vika den 14 augusti 1768». Denna inlaga är klart och redigt avfattad och går direkt på sak. Frågan om Hosjö egen skola angår inte moderkyrkoförsamlingen. Då den inte gått med på det föregående förslaget om samgående, tänker nu Hosjö taga sin skolfråga i egna händer. Lundström tror, att det skall lyckas att vinna själva Konungen för Hosjöskolans förverkli-

gande, då Kungl. Maj:t ivrar för att motarbeta kristendomens förfall och totala undergång. Allraminst har han väntat motståndet från prästerligt håll. Han kan inte undgå att citera, vad en gammal kyrkans lärare säger: »När tu ser ett träd blekna till sina löf, så skall tu tänka at thet är fel uti roten; altså när tu ser ogudaktigt folk, ther Christendomen är förfallen, så skall tu tänka, at thet är fel hos prästerskapet.» Han ber, att detta ord för ord skall få följa kyrkoherdens berättelse till Venerandum Consistorium.

Dessutom var han nog djärv att inlämna ett skriftligt förslag om villkoren för antagande av en gemensam skollärare, där det bland annat heter, »att Vika moderkyrkoförsamling funnit sig föranlåten att till alla delar göra ett med bergmästaren Herr Anders Lundström uti hans hos Kungl. Maj:t för Hosjö Bergslag enskilt ingivna underdåniga ansökning». Lundström försöker hålla den förut intagna positionen, trots att den tidigare verkat ohållbar från Vikas ståndpunkt.

Moderkyrkoförsamlingen ville icke gå med på det Lundströmska förslaget utan begärde betänketid till den 21 augusti. Nästa stämma ägde inte rum förrän den 23 oktober, troligen beroende på kyrkoherde Magnus Aspelinds död. Olof Björ-

ling¹ framställde nu ett yrkande, som gick ut på att pengar skulle sammanskjutas »till dess moderförsamlingens $\frac{3}{4}$ kunde gå upp i proportion emot den summa Capellsborna samlat». Protokollet fortsätter här: »Men som Bergfrälseegendomarna så i Knifva bergslag som här neder i socknen brukas mera till hö än säd at förtiga det smältare, Grufarbetare och Rostvändare äro mindre jordägare och seminanter, så stadnade man tills vidare i det beslut, at församlingens ledamöter anhöllo, det häradshövdingen Högädle H: Eric Brandberg ville påtaga sig mödan, att till V: Concistorium lämna svar och sig på Herr Bergmästarens inlämnade ansökning förklara, den och blef uti allmän sockenstämma, den 23 oktober upläst, gillad och underskrefven.»

Kyrkoherde Aspelinds efterträdare Pehr Hanngren har underskrivit protokollet och skriftligen bifogat sin egen synpunkt på frågan. Han önskar en gemensam skolinrättning för Vika och Hosjö och han hoppas, att Lundström skall få ett »rättmätigt avslag på sin ensidiga begäran». Moderförsamlingen skall gripa sig an med ett nytt sam-

¹ F. 1725 † 1800 $\frac{2}{11}$ på Stora Klingsbo. Kaptän. Ägde och bebodde Hagelsnäs i St. Skedvi 1770—1787. 1) gift med Christina Margareta Arnell † 1770. 2) gift med Anna Magdalena Lundström f. 1754 † 1832, dotter till bergmästaren och ägaren till Löväsen Eggert Lundström.

manskott, som går upp mot Hosjö kapellags fjärdedel. Läraren bör endast undervisa i kristendom. Vad därutöver är, det är av ondo. Kristen-
domsundervisningen »skaffar större båtnad än både fysik och matematik». Detta uttalande be-
tygas vara lika med Aspelinds. — Lekmannen
Lundström uppträder med klarare blick och vid-
syntare inställning till undervisningsproblemet än
vördade prästerskapet.

Jämte detta protokollsutdrag insändes till bisko-
pen och domkapitlet en skrivelse på Vika moder-
församlings vägnar, undertecknad av Eric Brand-
berg, Olof Björling, Zacharias Wiens¹, J. H.
Sebaldt², Joh. Todenius³, Carl Persson, Göran
Bergstrand, Mons Hansson, Joh. Eggertsson,
Elias Eliasson⁴, Lars Behm, Anders Ersson, Hans
Hansson, Erik Ersson. De sätta ifråga, huruvida
Hosjöborna gått med på bergmästarens idéer om
att inrätta ett s. k. »barmhärtighetsverk» i Hosjö
bergslag. Vidare framhålles, att denna enskilda

¹ Mantalskommissarie, g. m. Maria Margareta Berghof, f. 1720,
† 1794 i Vika.

² Regementsfältskär v. Dalreg :t, f. 1732, † 1814 ²⁵% i Andrake-
byn. G. m. Maria Elisabet Behm, f. 1739 † 1814 ²⁵%.

³ Gästgivare på Strand. G. m. Anna Månsdotter.

⁴ Av den gamla Simla ätten i Sundborn. Smältare, f. 1725 i
Falun, † 1796 på Nygården i Kniva. Barnen k. s. Steinholtz. G. m.
Anna Jonsdotter, f. 1736 på Nygården, † 1820 på Kolarbo i
Sundborn.

inrättning torde lända till mera tunga och kost-
nad. De misstänka, att under bergmästarens nit
för religion och moral ligger någon annan avsikt
förborgad, som kommer att bli till nackdel för
moderförsamlingen.

Hosjö har ju vid generalvisitationen den 8 juni
1763 överenskommit med moderförsamlingen om
antagande av gemensam skolemästare för hela
Vika socken. Man har likaledes fattat beslut om
insamlande av ett gemensamt kapital och att
läraren avlönas med årliga ränta. Vid nyårs-
tiden varje år ha församlingsborna betalat en
mark kopparmynt på varje spannländ jord i tre
års tid. Härtill hade Lundström själv samtyckt.
Ansökan har inlämnats till häradsrätten och
denna har stadfäst förslaget den 12 april 1764.
Allt är klart och överenskommelsen har vunnit
laga kraft. De anse det oriktigt, att den man, som
själv samtyckt till detta beslut, nu vill söndra och
skilja kapellet från moderförsamlingen. De
höja sin protest mot ett dylikt tillvägagångssätt
och anhålla om att denna jämte biskopens betän-
kande framläggas för Kungl. Maj:t. Beslutet
om gemensam skollärare och skola har vunnit
laga kraft och därvid kommer moderförsam-
lingen att förbli. Valet bör ske enligt laga for-

mer. En skicklig person bör kunna ombesörja erforderlig undervisning för hela socknen, »hvilken varken är stor eller vidsträkt». Det återstår endast att ordna penningfrågan.

Lundström skriver nu direkt till Kronprinsen. »Högborne Nådigaste Kronprints». Han frågar inte det ringaste efer vad som skrivits från Vika-håll. Trots att han fått avslag beträffande ansökningen om att läraren skall få njuta dubbla tjänsteår, begär han nu detta hos kronprinsen och utgår ifrån att Hosjö enskilda skola är en solklar sak. Bergmästaren vid Stora Kopparberget har goda relationer. Han får underrättelse om när papperen passera de olika institutionerna. På nyåret 1769 skriver Sam. Sernander¹ en nyårshälsning och önskar kontrahenterna lycka till deras »äktenskapliga kärleksoreda». Han meddelar, att konsistoriet ej inkommit med sitt utlåtande till Kungen.

Lundström lämnar icke höga vederbörande någon ro. Den 6 februari 1769 sänder han en ny lång redogörelse och begär, att den skall få följa »Vika moderförsamlings hårda protest, som en ringa, dock sannfärdig förklaring och berättelse

¹ Samuel Erik Sernander, 1772 adl. Sernsköld, f. 1713 i Svärdsjö, † 1797 i Stockholm, förste expeditionssekreterare v. inr. civil-exp. Ogift.

om hela socknens sammanhang». Han redogör för hur fonden i Hosjö insamlats och hur gåvor skänkts från skilda håll, prisande den stora offervilligheten. Kapellaget, som utgör en fjärdedel av socknen, kan inte finna sig i att betjänas av den undervisning det skulle erhålla i den gemensamma skolan. »Därmed vore icke mycket bevänt.»

Understöd till Hosjö fattigskolekassa hade kommit t. o. m. från Stora Kopparbergs Bergsrätt, i det den årliga utdelningen till kapellaget från Bergslagens fattigkassa fördubblats från 24 till 48 daler kopparmynt. Vid första årets slut hade behållningen uppgått till 400 daler kmt. Så hade grunden lagts.

Lundström anser sig förpliktigad att bygga vidare. Han redogör nu för hela frågans utveckling och visar på orsakerna till att det är omöjligt med endast en skola.

1: Avståndet till Vika är för stort.

2: Fattigdomen i Hosjö är så stor, att barnen icke kunna utrustas med matsäck för en dag ännu mindre för en hel vecka. »Vikaborna voro dyrare på arbete och varor än något annat folk här omkring.»

3: Skulle läraren flytta mellan Vika och Hosjö och uppehålla sig ett halft år på vardera stället,

så skulle barnen under det ena halvåret glömma bort, vad de läst under det andra.

4: Då vördiga prästerskapet önskar en lärare, som utför en adjunkts göromål med predikan, socknebud och skriftermål i moderkyrkan, måste skolundervisningen i Hosjö bli lidande. »Skolan bliver ganska illa skött.»

5: Vidare har det bevisligen varit så »at hvad som mellan moderförsamlingen och Capellslaget varit under samfälld delaktighet och nyttjande ställt alltid förorsakat missnöje och oenighet. Moderförsamlingen har alltid sökt påbörda Hosjö drygare del i last och utgifter men deremot tillvälat sig större andel, förmåner och rättigheter, hvaröfver än den ene än den andre tagit sig tillfälle att blåsa». Det kommer mera »att befrämja ro, sämja och förtroende emellan sockendelarne, om de få hvar sin schola och hvar sin jämlik scholemästare». Jämlikhet bör råda, så att ingen »superioritet» uppstår dem emellan. Sådan har moderförsamlingen utövat över kapellet. Få de var sin lärare, bidrager detta till en »hederlig tävlan» mellan personerna. Lundström vänder sig mot Vikabornas ingivna protest med förklaran, att den innehåller »en hop ovänliga utlåtelse och diktade gissningar, som till fred och endrägt icke

tjäna, och därför så mycket mindre fallit i mina tankar som vissa förslag tydeligen syfta därhän, at för framtiden afböja all oreda och i stället stifta och befästa en ouplöselig vänskap och förtroende sockendelarne emellan».

Till sist riktas tvenne angrepp dels mot Vika församling i stort dels mot prästerskapet därstädes. Dokumentet är ett prov på Lundströms ordrika skrift och okuvliga vilja. Vika kommer aldrig att få någon del i den fond, som på frivillighetens väg insamlats i Hosjö. Inte heller kommer Hosjö att begära ett öre av den summa, Vikaborna sammanskjutit. Han hoppas, att de senare inte ha begärelse till Hosjö bergslags enskilda fattigskolekassa, den Kungl. Maj:t säkert kommer att skydda som privat egendom. Det är inte obekant, huru vördiga prästerskapet understundom får räkna dubbla tjänsteår. Men deras avoghet är så stor, att de inte unna en folkskollärare denna förmån, fastän dennes lön endast är en fjärdedel av deras egen. Skolläraren har dessutom ett drygare och trälsammare arbete. Vad skulle prästerna kunna uträtta »med all deras märkeliga predikan», om inte lärarnas arbete låge som grundval för folkuppföstran.

Han överlämnar denna fråga till Ven: Cleri

eget ömma samvete och eftertänksamhet och han måste själv »tänka och önska som den vise hedningen säger; Præcedat Publicum privato». (Må det allmänna gå före det privata). »Eller till detta ämne närmare lämpat: Befrämjen först Christendomens kunskap och öfning och söken sedan eder timmeliga fördel och bekvämlighet». Ett sorglustigt aktstycke är detta. Innan han slutar, ber han om Guds välsignelse över det högvördiga prästeståndet och slutar med orden: »Söken först Guds rikes tillkomst med dess rettfærdighet, så faller ofelbart them och vårt fattiga Sverige alt annat werldsligt godt, lycka, sällhet och wälgång til».

Av räkenskaperna år 1769 framgår, att Hosjö kapellags tillskjutna andel i Vika sockens gemensamma skolfond utgjorde 795 daler kmt. Behållningen i den egna kassan var 2,600. 2,000 upplånade av Eggert Norstedt och 600 av Anders Lundström mot laglig ränta. På lagtima tinget den 6 september blev in-teckning beviljade i Lundströms och Norstedts egendom för hos dem innestående fattigskolemedel. 1772 utgjorde behållningen 3,800, 1773 4,300 och 1774 5,700 daler kopparmynt.

Den 1 mars 1773 krönes Anders Lundströms

Uppå dessa grunder sinne
Vi väl icke något hinder vara emet Hosjö Capellboers äftun-
dan, at så verkställa en enskild Schola i inrettning; Men som
at ansökningsen noggsamt intages, det de bygga deras försats
förnemligast deruppå, at vinna dubbla tjenstears beräknan-
de för Scholamästaren, hvarforutan de synas ej tilltro sig, at
åstadkomma så stor lön, at någon skickelig derfore skulle vilja
Lärare syster antaga och detta vilkor dem ej kan beviljas, hvar
af hända kunde, at Capellboerne, efter erhollne kundskap härmed
torde öfvergifva de nas särskilt fattade beslut, och deromt åstunda
at vid föreningen med Moderkyrkoförsamlingen förblifva; Så är
härmed til Eder Vår Nådige visse och befällning, det Inärmare
låten höra berörde Capellboer, om de, sedan berörde dubbla tjenste-
ar icke kanna beviljas, tilltro sig at hålla egen Schola, eller och om
de med Moderkyrkoförsamlingen vilja sig förena hvar efter Usä haf-
ven at jämha och betämja i denna sak, at ändamålet som är de
fattige barnens upfostran, i Subsfruktan och goda seder, med annan
nyttig samt efter dens är och vilkor passad undervisning, måtte kun-
na vinnas; Hvarom i sedormera hafven, med underdånig berättelse,
til Oss at inkomma. Hvarmed Vi befalle Eder Gud Allsmächtig Nåd-
deligan. Stockholms Slott, den 1. Martii 1773.

Gustaf

Joh. v. Heland
Enligheten, med det til Domkapitlet i Västerås ankomne Konges brefvet, intyga
Nils Wallwik
Lector Prof.
Joh. Er. Brandberg
Cens. Prof. Vic. Notar.

Utdrag ur Anders Lundströms egenhändigt gjorda avskrift av
det till Domkapitlet i Västerås inkomna kungl. brevet
av den 1 mars 1773.

möda med framgång, då Gustaf III:s kungabrev utfärdas med tillstånd för Hosjö att grunda egen skola. Striden är avblåst. Överenskommelsen 1763, vilken vunnit laga kraft, får inte lägga hinder i vägen för kapellborna att inrätta egen skola. Kungabrevet uttalar detta i berömmande ordalag: »Om de dertil äga förmåga, så finne Vi Oss böra hafva avseende på den Christeliga nit och omsorg, som visar sig hos denna lilla församling, om deras barns uptuktande».

SJÄTTE KAPITLET.

Undervisningsplanen och skolans fullbordan.

Kungabrevets innehåll delgavs församlingen den 9 mars, då det upplästes i sin helhet från predikstolen i Hosjö kyrka. I samband härmed skedde en ny uppmaning om ytterligare samman-skott till »verkställigheten av den påbegynta anstalten». Efter gudstjänstens slut samman-trädde församlingens kyrkoråd jämte dess »äldsta» för att granska de för skolan förda räkenskaperna. Den 29 augusti samma år samlades församlingens samtliga ledamöter för att avgiva svar på kungabrevets innehåll till Ven: Consistorium. Konungen hade definitivt avslagit begäran om lärarens åtnjutande av dubbla tjänsteår. Nu måste kapellborna avgöra, om de trots detta vågade sig på uppgiften att grunda egen skola vid sidan av moderförsamlingens.

Stämman uttalade sin fulla belåtenhet med det kungliga brevets innehåll och beslöt meddela sin avsikt att gå vidare på den inslagna vägen. Det

funnes ingen möjlighet att i skolfrågan ha något samröre med moderförsamlingen. De fattiga barnen finge därav aldrig något gagn. Kapellborna äro fullt eniga. De önska, att Ven: Consistorium ville anmäla detta för Kungl. Maj:t och de betyga sin tacksamhet mot Sveriges konung i högstämda ordalag. »En ädelmodig konung, som Gud i nåder förlänat Sveriges rike, vars Regemente, Lif, hälsa och krafter vare och förblifve långvarige, lyckosamme och ymnogt välsignade». De begära, att Ven: Consistorium ville lämna Anders Lundström allt stöd vid skolinrättnings organisation. Församlingen skänker honom ånyo sitt fulla förtroende. I alla mål, som röra denna Hosjö skol-inrättning, får han fria händer att handla efter egna linjer. Så upprättar Anders Lundström ett förslag till »Instruction och Scholæordning för Hosjö Bergslags Capells församlings tillkommande Scholæmästare».

Denna »instruction» vittnar om författarens pedagogiska insikter. Här betonas nödvändigheten av att undervisningen göres så konkret som möjligt och att den söker skärpa barnets egen iakttagelseförmåga. Detta förslag till undervisningsplan är en verklig pärla i församlingens kulturella historia och det meddelas här nedan sådant det

föreligger i Lundströms egen avskrift, sedan Ven: Consistorium gjort sina ändringar:

»I: Alla söknedagar, om sommaren, ifrån April til September månad, bägge inclusive kl. 7, men om vintern och de öfriga månader kl. 9 förmiddagen börjas med bön och sång samt ett Capitels läsande och förklarande utur den Heliga Bibeln. Hvarefter läses med barnen til kl. 11 uti A. b. c. boken, D: Lutheri Cateches och Svebelii förklaring, alteftersom de äro för sig komne, samt emellan hvar läxa repeteras och noga aktas, at de icke allenast i sjelfva läsandet undervisas och förkofra sig utan ock genom tidigt frågande och svar lära förstå sina Christendoms stycken, samt påminnas och tydeliga undervisas om sjelfva utöfningen både af en rett tro och Christeligt lefverne, och det medelst enfaldiga, begripeliga ord och talesätt, så att man kan vara öfvertygad om at barnet begripit och förstått retta meningen at kunna ställa sitt lefverne derefter; til äventyrs på det sätt, som framledne Probstén vid Stora Kopparberget Magister Olof Ekman uti dess gyllende bok, Sjönöds Löfte kallad, ifrån pag. 381 till 394 föreskrivit och med dessa märkvärdiga ord beslutit: Om nu på detta settet eller ett annat fast bättre, barnen och ungdomen upfostrades och

sedan förmedelst församlingens regelelse, höllös til öfningen, tå skulle Guds Rike innan tijo eller tjugu år, hafva fast andra Christna.

2: Till middagsmål och en lekstund kunna bestås tre timar, så att eftermiddagen kl. 2 barnen åter äro tillstädes och öfvas i skrifvande och räk-nande, de som så wida hunnit; men de öfriga fort-fara med läsande, i a. b. c. boken och Catechesen samt frågor och repetition om sommaren till kl. 6, men om vintern allenast till kl. 4, då alt slutes med bön, sång och ett Capitels läsande och för-klarande af Bibelen äfven som början skedt om morgonen.

3: Onsdags och Lördags eftermiddagar, då scholæbarnen eljest äro ledige, kunna således användas, at, på de förra framsättes en eller annan proposition af Geometrien jämte något problem af Mathesi applicata, som Scholæ-mästaren på en kort stund förklarar, att deri-genom utröna om någon af dess disciplar har hug och böjelse för de mathematiska vettenskaperne, dock att ej afskräcka Barnen i början, måste alt detta ske helt fritt och kort, lika som med lek, utan något det minsta tvång och besvär. På lika sätt må han och underrätta dem om det hufvud-sakligaste i Historien och Geographien. Om som-

maren kan i stället för detta en Spatsergång ske på en tima allenast att betragta sten och jord-arter, åkerbruk, säder-, gräs- och trädslag, hö och sädesbergning, rödning och körning, med der-till hörig redskap, Bygnader, Wärkstäder, hyttor, Rosthus, Grufvor, Tegel och Kalkbruk, Smedjor, Qvarnar, Dammar, fiskewärk med mera sådant, hvaröfver Läraren genom samtal gifver barnen något begrep om bruket och nyttan af alt sådant att upväcka hos dem hog, lust och eftertanke till utrönande och urskiljande af piltarnas böjelse och skicklighet. De sednare neml: Lördagsefter-middagarne användas allenast till Söndagstexter-nas genomläsande och innehollets uprepande med hel kort förklaring; Men ingen afton böra barnen skiljas åt utan föregången bön, sång och Bibelns läsande vid ansvar för både Lärare och Lär-jungar.

4: Hvarje Högtids- och Söndags Morgon böra Scholæ Barnen mangrant samlas i Scholan kl. 8 om sommaren och kl. 9 om vintern at efter der förrettad bön och sång följa sin lärare i kyrckan och der under hans anförande fram i Choret underholla sången, då han ock på dem kan hafva ett vaksamt öga; De böra ock efter Gudstjenstens slut antingen straxt i Choret eller i Scholan för-

höras, hwad de af Prædikan lärdt och vänjas att uprepa dess inneholl, hvilket förhör slutas med en tjenlig vers utur Psalmboken.

5: Hwad de så kallade ferier eller frihetstider angår, så måste både Läraren och Barnen någon måttelig hvilotid förunnas till sinnets upmuntran och vederqväckelse till äfventyrs ifrån Thomæ dag till tjugunde dag Juhl, hela Påsk och Pingstweckorne, och dessutom sommartiden ifrån Jacobi till Bartholomäi dag, samt någon dag eljest, då laga hinder infaller och kyrckoheden med Församlingens Föreståndares bifall, dertill lof gifver; Dock böra de, som närmast Scholan bo, likafult morgon och afton alla dagar, då Läraren är hemma infinna sig till bön och sång samt alle i kyrckan akta på sin skyldighet, der sträng köld, snö och urwäder icke hindra.

6: Emedan goda exempel ofta uträtta mera än många Lärdomar, så måste en ungdomens Lärare jämte det han är duglig att lära; styrka och bevisa med sitt eget lefverne, att han älskar Gud och Nästan, hafver ett rettsinnigt nit om Guds ära och människornas salighet, beflitar sig om en helig, ren, obesmittad och gudelig vandel, om saktmodighet och tålmod, beholder tron och ett godt samvete och således i all sin ungängelse

blifver sine Lärjungar en eftersyn; Hvilket alt tillskyndar honom och hans angelägna ämbete Guds välsignelse och all önskelig framgång.

7: På det man alltid må vara försäkrad att rätta påsyftade ändamålet må vinnas, som är den Store Gudens ära, Christendomens uprettelse, Sedernas förbättring, Gudaktighetens förkofran och människornas eviga Salighet; Så hafver Församlingens kyrkoherde med Capellet's Föreståndare, hvilkom samfällt upsigten öfver denne Schola tillhör, at åtminstone tvenne resor om året, nemligen i Martii och September månader eller ock oftare, om så nödigt pröfvas, att anställa examen i Scholan, att efterhöra, huru alt skickeliga och ordenteliga tillgår samt huru barnen i föreskrifne stycken sig förkofras och Scholmästaren sin flit användt och dess ämbetes plikt och skyldighet fullgjordt. Hosjö den 30 November 1773. A: Lundström.»

Jämte kapellagets beslut i anledning av det kungliga brevet insändes skolordningen till domkapitlet med begäran om dess översändande till Konungen för »approbation». Från Västerås meddelar Nils Wallwik¹ i brev till Lundström, att hans

¹ Nils Wallwik f. 1737 i Säter, † 1798 ½₂ i Arboga. Prost och kyrkoherde i sistn. stad. Vid ovanstående tidpunkt var han rektor vid gymnasiet i Västerås. Släkten W. är bördig från Stråtjärn i Aspeboda sn. G. m. Ulrika Catharina Carlschöld f. 1692 † 1783, dtr av landshövdingen i Västerås Carl Carlschöld.

förslag granskats. Därvid äro ganska få ändringar gjorda och av dem ingen, som är »huvudsakelig». § 5 är allenast litet förkortad. Vad matematiken angår anmärkes, att »den bibehålles i sin fullkomliga helgd». I § 3 är något tillagt om historien och geografin med den anmärkningen, att »det kan gå ut, om Lundström så önskade». Consistoriet har anmodat Nils Wallwik att correspondera med Lundström i frågan. Denne skulle få lämna sitt »gunstiga yttrande». I domkapitlet hyser man den djupaste respekt för Lundströms auktoritet. Är Lundström nöjd med skedda ändringar, så kommer förslaget omedelbart att insändas till Kungl. Maj:t, vilket också sker.

I den instansen går det sämre. Förslaget anses för omfattande. Lundström begär för mycket av undervisningen. Den lägges på för bred bog. Konungen anser, att man gått till överdrift, då man i en sockenskola tänkt undervisa allmogens barn i »Wetenskapers lärande». Kungl. brevet av den 27 januari 1775 inskränker hela förslaget till att omfatta »innanläsning och kristendom». Ingen stadfästelse kan ske förrän ett till ändamålet lämpligt »project» avfattats, inkommit och prövats.

Wallwik sänder avskrift av det kungliga brevet

och beklagar, att den »projecterade instructionen» ej blivit gillad och »det nya Projectet är ej färdigt men blir med det första». Den här gången skall Consistoriet avfatta det. Lundström får inte längre ha sin hand med i undervisningsplanen. Wallwik leder sedan in samtalet på gladare underrättelser och meddelar, att han förenats med fröken Ulrica Carlschöld, yngsta dottern till landshövdingen Carlschöld i Västerås. »Det ser ut som jag sträckt mina tankar nog högt». Han säger sig ha orsak att värdera detta »fruntimmer», inte bara för ståndets skull utan för hennes dygd och hjerta». Så får Lundström ett glädjande meddelande i besvikelsen.

Att Hosjöbarnens undervisning i kristendom pågått under flera år, framgår bland annat av utgiftsposter i en special för Hosjö Capells Enskilda Fattig Scholæ Cassa. »Till fattiga och deras barns undervisning i Christendomen är utdelt, som följer: År 1764 120, 1765 106.12, 1766 104.11, 1767 70.15, summa 383.6 daler kopparmynt». Juldagen 1771 upptages en särskild kollekt i fattighäven för den »grundlagda Capellslagets enskilda fattigscholæ Cassas räkning» till förmån för barnens undervisning i kristendom. I den för ändamålet avfattade kungörelsen stöder man sig på

orden: »Hwad I hafwen giordt enom af dessa minsta, det hafwen I ock giordt mig, hwilket den Aldrahögste jemwäl lofwat med all både andelig och timelig wälsignelse rikeligen belöna». Uppenbart är också, att man inom Hosjö sörjt för denna undervisning i kristendom genom bruk av särskild lärarkraft. Det bestyrkes genom en förteckning på de barn, som undervisades 1774:

»Hosjö Bergslags Capels församlings Fattig-Scholæ-Mästare Anders Nilsson Algren underwiser följande Inwånarens barn i Christendomen, 1774. Aug.

Föräldrarnes Namn:	Gossar	Alder	Flickor	Alder
Byggmäst: Nils Normans Eric, 8 år, Karl, 6 år	2			
Smält: Anders Erss: sonson Anders	1	10		
Do. sondotter Lisa			1	7
Smält: Elias Hanss: son Hans	1	12		
Do. dotter Anna			1	11
Byggmäst: Karl Erss: dr. Brita			1	7
Rostwänd: Hans Nilss: son Anders	1	8		
Körare Göran Danielss: dr. Aina			1	8
Tegelbr:arb: Eric Boms dr. Sara			1	10
Fjerdsm: Eric Jacobss: dr. Catarina			1	12
Smält: Jan Erss: i Pussen dr. Brita			1	11
Rostwänd: Eric Erss: i Stensarf: Eric	1	12		
Do. son Jan	1	7		
Körare Eric Karlss: ibm son Karl	1	10		
Smält: Eric Erss: ibm son Anders	1	11		
Do. dotter Anna			1	7
Smält: Eric Nilss: ibm son Eric	1	11		
Do. dotter Lisa			1	8

Föräldrarnes Namn:	Gossar	Alder	Flickor	Alder
Rostw: Peter Karlss: dr. Aina			1	10
Smält: Ol: Jacobss: i Rottneby son Jacob	1	8		
Sold: Ol: Matss: Fullertorns son Eric	1	10		
Do. dotter Sara			1	7
Sold: Eric Perss: Hjorts son Eric	1	10		
Rostw: Dan Jacobss: son Göran	1	7		
Do. dotter Catarina			1	
Tegelsl: And: Knifströms dr. Aina			1	7
Smed: Karl Stenmans dr. Maria			1	6
Målar: Ol: Bergs på Främsb: son Nils	1	9		
Bergsm: Well: And: Son Anders	1	12		
Do. Ludvic	1	9		
Bergsmäst: Eric Hanss: son Hans	1	11		
Do. son Eric	1	8		
Rostwänd: Jan Grents son Jan	1	7		
Smält: Jan Isacss: i Åsbo dr. Lena			1	13
Smält: And: Erss: Kläck: son Jan	1	12		
Sold: Fullertorns, Peter 13	1			
Do. son Mats 16	1			
Tegelsl: Eric Boms dr. Greta			1	13
Smält: Jan Isacss: i Långtäkt son Isac	1	7		
Smält: Jan Erss: i Romsarf: son Anders	1	11		
Sam: Hanss: i Klubtäkt, son Anders	1	13		
Rostw: Gösta Görss: i Myrbo dr. Anna			1	13
Karl Erss: Systerdr. i st. Fahlun, Brita			1	9
Karl Stenmans dr. Anna			1	12

Man finner i gåvoförteckningen rätt ansefliga belopp till Hosjöskolan. Givmildheten stimuleras framförallt genom enskilda mäns gåvor. Baronerna och Landshövdingen Carl Cederström har lovat »för Guds ära och Christendomens förkofring,

samt till uppmuntran för andra wälsinnade, at äfwen efter råd och lägenhet något bidraga. Trehundra daler kopparmynt». Detta löfte kungjordes i kapellet 1769. 1780 har Lundström antecknat: »Detta löfte har ännu icke kommit til verkställighet och fullbordan; Icke desto mindre hafwer jag påfört mig i alla räkningarna, så wäl sjelfwa det utfäste Capitalet, som derå Uplupne ränta på ränta för alla de förflutna åren». Kyrkoherden i Haraker, Georg Schotte,¹ står angiven som den störste donatorn. I december 1771 skänker han en »wälmönt Julegåfwa om Trehundrade dal:r Kmt.», året därpå 72 daler och 1773 228 daler, tillsammans 600 daler kopparmynt. Slutsumman av enskilda gåvor i gåvoboken till skolan i Hosjö uppgår till 1,500 daler kopparmynt. Tomt för uppförande av skolbyggnaden skänkes den 24 juni 1775 av släkten Brandt, ägare till bergsfrälsehemmanet Sandviken. Av en karta å donationsbrevet framgår, att denna tomt måste vara den, på vilken nuvarande skolhuset är uppfört.

Omsider erhåller Hosjö sin första skolstadga, vilken antagits i de båda Faluförsamlingarna och sedan blivit fastställd av domkapitlet i Västerås

¹ Georg Schotte, f. 1720 ¹/₄ i Falun † 1791 ¹⁸/₄ i Haraker, där han var prost och kyrkoherde. G. m. Elisabet Lundström f. 1714, † 1793, syster till bergmästaren Anders Lundström på Lönnemossa.

1769. I kapellet uppläses den såsom för Hosjö gällande den 7 maj 1775. Hosjö har alltid stått i intim beröring med Kopparbergs socken. Enligt Gustaf Adolfs föreslagna privilegier för Falu stad av år 1624 höra alla Kopparbergs män, »ehvar de boendes äro» till Kopparbergs socken. I denna skolstadga föreskrives kursen i kristendomens stycken: Luthers lilla katekes med Athanasii symbolum och hustavland, Svebilii förklaring med bibelspråk, föreskrivna av konung Carl XI. Lilla katekesen skall barnet kunna, då det fyllt nio och Svebilii förklaring, då det fyllt tolv år, »såfram det icke med naturlig tröghet är bejakat».

§ 6 i skolstadgan är sträng och kräver, att, om undervisningen genom föräldrarnas vårdslöshet försummas, »så böte de för hwarje sitt barn, då de fyllt nio år, sex daler och der moder änka sitter tre daler kopparmynt; och för barnet, när det hunnit tolfte året, nio daler, men modern, som änka är, sex daler». Betalades icke böterna, kunde kyrkorådet tillgripa stockstraffet mot de brottsliga, ävenså då det gällde att straffa »gensträviga och försumliga skolbarn». Bötespengarna skulle användas till inköp av böcker åt fattiga och flitiga skolbarn.

När så undervisningsplanen blivit uppgjord och stadfäst, övergick man till nästa brännande fråga, vilken gällde tillsättande av skollärare. Det dröjde dock hela tio år, efter det Hosjö fått tillstånd att grunda egen skola, innan det nybildade skoldistriktet erhöll sin första ordinarie lärarkraft. »Sedan Kongl. Majjst. vår Allernådigste Konung behagat i Nåder bifalla Hosjö Bergslags Capellförsamlings underdånigsta ansökning, at få inretta en ifrån Wika Moderkyrkoförsamling särskild barna Schola och denna Hosjö församling nu hunnit samla så stort Capital, at af räntan en årlig lön om Trettio Riksdaler och sexton skillingar specie kan anslås til Scholæmästarens aflöning; Så hafwa Capellslagets Ledamöter efter behörig kallelse sammanträdt och öfwerenskommit, at desutom för hwart barn, som njuter underwisning, skall erläggas En Skilling specie i weckan af des föräldrar, till Läraren, då de undgå all kosthollning, som förr varit wanlig, de fattiga änkor dock undantagne; Och til des man hinner skaffa boställe, skall betingas husrum emot hyra, som af Cassan betales. Således wara aftalt, Hosjö den 30 Novembr. 1783, försäkrad på Capellslagets wägnar af A. Lundström, Pehr Trotzig, And: Polheimer, Carl Dalqvist, Erland Månsson, W.

Andersson, Hans Norstedt, Mons Erlandsson, Eggert Norstedt, Eric Månsson, Jacob Ersson, Georg Danielsson, Carl Ericsson, Göran Ersson».

Samma dag, som Hosjöborna bestämde lönevillkoren, förklarade sig prästmannen Eric Sörman nöjd därmed, om församlingen kallade och Ven. Consistorium förordnade honom. Så skedde redan den 8 mars 1784, då biskopen och doktorn Lars Benzelstierna jämte Consistoriales förordnade den av församlingen antagne och av Anders Lundström anmälde S: Ministerii Adjuncten Eric Sörman¹ till »Scholæmästare» i Hosjö. I biskopens och Consistorii utfärdade fullmakt vitsordades denne som innehavare av erforderlig »skickelighet och känd för ett stilla och anständigt uppförande». Enligt en redogörelse över skolförhållandena inom pastoratet, inlämnad till Uppfostringskommissionen den 15 december 1813, började Sörman undervisningen i Hosjö år 1785.

Löneförmånerna blevo något bättre, då församlingen 1788 inköpte egendomen Hästgodsarvet till lärarbostad. Hästgodsarvet var då ett bergsfrälsehemman, som ägdes av gruvarbetaren Anders Jansson. Av köpesumman 361 riksdaler

¹ Eric Sörman, f. 1754 på Kalvsbäcken i Vika sn, † 1822 1½ i By. Skolmästare och kapellpredikant i Hosjö 1784, komminister i By förs. 1802. G. 88 m. Anna Engström, f. 1763, † 1853 i Gunnilbo.

insamlades 261 genom en bevillning »af aldeles fri vilja och otvungen». Pengarna inbetalades till den befullmäktigade kassören, bergsmannen Måns Erlandsson.¹ Därmed var skolorganisationen i Hosjö fullbordad.

Skolan i Hosjö når redan tidigt en anseelig höjd. I undervisningen förekomma läroämnen, som anno 1935 saknas på skolschemat. Vi äga därom en fullt autentisk källa i den ovannämnda redogörelsen till Uppfostringskommissionen, avfattad av församlingens kyrkoherde Er. Gust. Hanngren.² Redogörelsen omfattar skolväsendet såväl i Vika som Hosjö och meddelar en intressant jämförelse mellan församlingarnas skolförhållanden.

Vika fick sin skolmästare 1794. Han måste taga avsked från befattningen redan 1806, då lönen var otillräcklig. Platsen stod vakant i sex år. Undervisningen bestreds sedan av organisten Eric Carlström, i Hosjö av prästmannen Pehr Bergström³ med fullmakt att tillika predika i den extra

¹ Måns Erlandsson, f. 1754, † 1807, bergsman på Lönnemossa. G. m. Elisabet Troili, f. 1759 på Östborn, † 1815, dotter av bergsrådman Olof Troili på Östborn och Catharina Östberg.

² Erik Gustaf Hanngren, f. 1761 i Arboga, † 1821 ¼ i Vika, där han blev prost och kyrkoherde 1803, utnämnd kyrkoherde i Svärdsjö. Hans fader var kyrkoherde i Vika åren 1773—1801. G. m. Anna Christina Lundström, f. 1779 på Lönnemossa, † 1863 i Norrbärke.

³ Pehr Bergström, f. 1767 i Kopparbergs förs., † 1817 i Sundborn. Skolmästare i Hosjö 1815; kyrkoherde i Sundborn 1817.

gudstjensten varannan söndag. I Vika betalade föräldrarna för varje barn 4 s. Bco i veckan, för de fattigare betalade fattigkassan. I Hosjö erhöles barnen fri undervisning. I redogörelsens punkt 10 heter det: »Sedan Barnen kunna rätt stafva och läsa rent i bok, börjar undervisningen i Christendomen med utanläsning i den nya bättrade Catechesen, och följder Läraren därvid den anvisning, som af Ärkebiskopen Dr. Lindblom där är lemnad. Emellanåt sysselsättas de med att skriva och de äldre äfven med att räkna Quartuor species och Regula de Tri — I Hosjö kan undervisningen utsträckas till Latin, Tyska, Historia, Geographie för dem, hvilkas hog och omständigheter medgifva det».

Läsningen pågick i två terminer per år, den första från 20 dag jul till midsommar, den andra från Michaeli till Thomæ dag. Dagen börjades från april kl. 7 om morgonen med uppehåll mellan 11 och 2 och slutades kl. 6 om aftonen. Under den mörka årstiden inrättades läsningen efter dagsljuset.

Skolläraren hade att vaka över barnens uppförande även utom skolan. Han fick därvid bruka de straff, som kunde påverka hederskänslan, kroppsaga endast för »gröfre vanarter». Premier

förekommo men utdelades endast genom »accidentela tillgångar». I Hosjö finnes en donation till »upmuntran för Scholæbarnen» given av Pehr Handgren den 2 juni 1793. Av den årliga räntan uppköper skolmästaren eller den som förestår Capelletts kassa två nya psalmböcker för att utdelas till de två flitigaste och dygdigaste efter prövningen vid den årliga från skolan avgående klassen. Denna donation finnes ännu kvar och utgör kapitalet nu 227:75.

Skolbarnens antal var enligt redogörelsen »cirka 30 i Vika och 20 i Hosjö», folkmängden i Vika 1,200 och i Hosjö 360, därav barn emellan 6 och 15 år i Vika 200 och i Hosjö 45. Som skollokal användes i Vika sockenstugan och i Hosjö skolmästaregården, som inte kan ha varit någon annan än den 1788 inköpta bergsfrälseegendomen, Hästgodsarvet.

Med utomordentlig kraft och seg energi hade Lundström nått målet för sin strävan och i Hosjö församlings hävder framstår hans bild i akterna från skolans tillkomst och i det kyrkliga livets verksamhetsformer som den i denna ort främsta kända kulturgestalt med resning. Han ägde stora förutsättningar för skolans både yttre och inre konsolidering, organisatorisk talang, gedigna kun-

skaper på vitt skilda områden jämte en religiöst förankrad tro på att han utförde ett gudomligt uppdrag.

Av hans livsgärning i övrigt förstår man, att han besjälats av ett rikt förgrenat intresse för snart sagt allt, som kom i hans väg och hans initiativrika skaparkraft blev verksam på både materiella och andliga livsområden.

Genom hans insatser blev Hosjö eget skoldistrikt, vilket det alltjämt är och dess skola nådde en för tiden ovanligt hög nivå. Här utsträcktes undervisningen till latin, tyska, historia och geografi. Med all sannolikhet fanns det inte många folkskolor i vårt land, som mäktade meddela kunskaper i tvenne främmande språk.

SJUNDE KAPITLET.

Anders Lundström

född 12/5 1711—död 31/1 1793.

Några data.

Släkten kan föras tillbaka till slutet av 1500-talet. Stamfadern Håkan bodde i Västergötland. Dennes son Anders Håkansson flyttade till Dalarna, blev bergsman och ägare av Lönnemossa bergsfrälsehemman i Vika socken. Släktnamnet Lundström antogs av Anders Håkanssons barn. Far och farfar hette båda Anders Lundström, voro bergsmän i Lönnemossa och äldste i St. Kopparbergs gruvrätt. Fadern gifte sig 1707 med Barbro Welamsdotter från Främsbacka och i detta äktenskap föddes en dotter Anna och en son Anders.

Anders ställdes tidigt under lärares ledning och erhöll en för denna tid god teoretisk och praktisk fostran. Vid 6 års ålder börjades undervisningen i »barnakunskap» sedan latin och teologi och pågick i dessa ämnen till hans trettonde år. Som

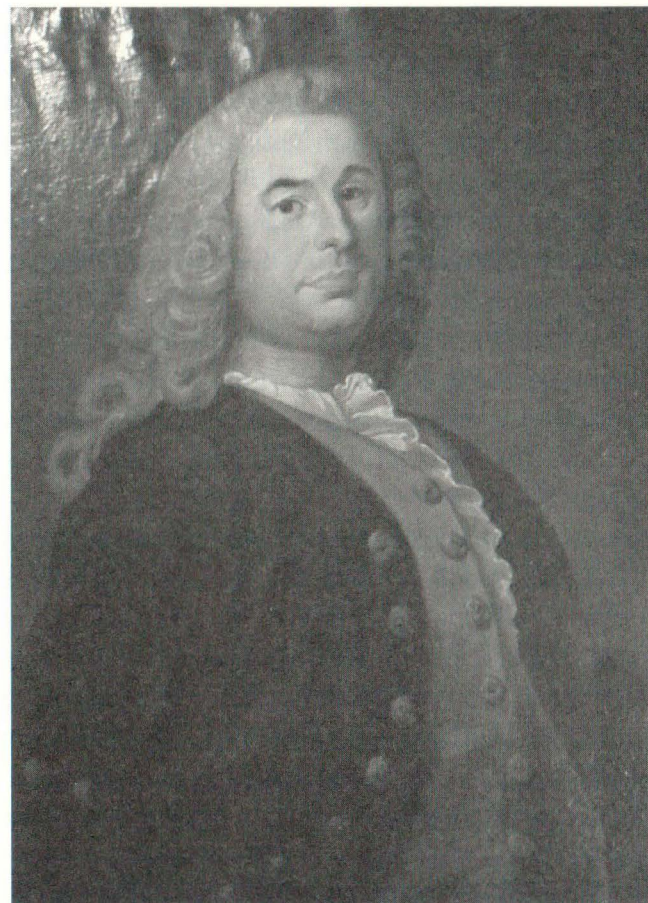

Foto: K. Tranberg, 1935.

Anders Lundström.

Bergmästare vid St. Kopparberget, f. 1711, † 1793.

Efter oljemålning i Hosjö kyrka.

sin första magister har han nämnt en borgmästareson från Björneborg, Engelbrecht Gabrielsson Keckonius, en finsk flykting, som rymt undan det ryska kriget. Efter honom leddes undervisningen av Axel Paqvalin.¹

Åren 1725—1729 låg han vid Uppsala Universitet och studerade under kandidaten Thomas Jedeurs ledning grekiska, latin, tyska, teologi, moral, historia och geografi. Det sista uppsalaåret specialiserade han sig på matematiken såväl »puram» som »applicatam» för den berömde professorn Anders Celsius och »ritkonsten» för ritmästaren Jean Klapper.

På förslag av dessa herrar kallades Lundström till informator vid direktören Mårten Triewalds grundade »Wedwogs- och Qwarnbacka Manufactorie schola». Vistelsen här blev kortvarig. Studierna återupptogs i Uppsala följande år och bedrevos som tidigare i matematik och ritkonst så ock i lagfarenhet.

Att Lundström redan dragit uppmärksamhet till sig uppe i sin hembygd, förstår man därav, att han av bergsrådet Anders Swab föreslogs till den ledigförklarade bergsfogdebefattningen vid

¹ Axel Paqvalin, f. 1758 i Grangärde, där fadern Axel P. var skolmästare åren 1746—60. Hans vidare öden okända.

Stora Kopparberget efter den nyligen avlidne Olof Trygg. Bergsfogdebefattningen fick han icke men kom ändock till hembygden som biträde åt markscheidrarna vid deras mätningar i Kopparbergs gruvor. Praktiken var värdefull för hans vidare befordran. Året 1733 avlade han »askultants och notarie eden» vid gruvrätten och antogs som askultant i Kungl. Bergskollegiet. Därefter kom befordran till vice bergsfogde för Peter Leijel, vilken under Eric von Stockenströms utrikes resa skulle tjänstgöra som geschworner.

Bergmästare denna tid var Samuel Troili,¹ vilken Lundström storligen berömt i sin berättelse om Hosjö kapell som »bergslagets bäste, öm- och wälsinnadste Översta Styresmannen». Denne man synes ha hyst stort förtroende för Lundström och gav honom den hedrande befattningen att föra bergs- och gruvrättsprotokollen.

Lundström tjänstgjorde nu vid Bergslaget på bergmästarens och bergsrättens anmodan med att mäta upp och kartlägga gruvor såsom Skärsgruvan, den tiden kallad Lovisa Ulrikas gruva. Dessa mätningar och kartor insändes till Kungl. Bergskollegium och Bergsrätten. Arbetet resulterade i

¹ Samuel Troili, f. 1693 ⅜ i Falun, † 1758 ⅜. Bergmästare vid Stora Kopparberget 1747, bergsråd. G. m. Agneta Kolthoff, f. 1706 på Brattfors bruk i Värmland, † 1755.

att han den 29 januari 1737 avlade markscheiders-examen och därefter fortsatte sina studier i kemi samt informerades i »Probere Konsten».

Arbetet med gruvmätningar fortgick inte bara vid Kopparbergsgruvan utan också vid Sala silvergruva. Då gruvfogden Eric Benzel utnämns till geschwornen erhöll Lundström Kungl. Bergskollegiets fullmakt på den ordinarie bergsfogdesysslan vid Stora Kopparberget. Under åren 1740—1747 förestod han bergsfiskalsbefattningen under bergsfiskalernas frånvaro och uppmätte bland annat rågången mellan Stora Kopparbergets och Gravendals järnverks skogsletter på Nås finnmark. En tid erhöll han förordnande att vara geschwornen i Schultzes ställe, medan denne förestod bergmästarens ämbete under assessorns sjuk-tjänstledighet. Tillika invaldes Lundström som ledamot i den urtima gruvrätten över olovlig skogs- och virkesförsäljning.

Slutligen fann Kungl. Maj:t på Rikens Ständers tillstyrkande, hurusom bergsfogde Lundström under »en långlig tjänstetid försvarligen och väl förättat de honom anförtrodda göromålen» men likväl icke erhållit någon befordran, sedan han 1738 erhöll bergsfogdetjänsten. Nu har han enligt höga vederbörandes utlåtande förtjänat

att »hugnas med någon anständig befordran» och man gav honom rätt att räkna geschworners titel och anseende efter tio års anställning som bergsfogde. Utmärkelseåret inträffade 1763, då han börjar att med hela sin själ verka för Hosjö församlings intressen. Då utnämndes han till bergmästare vid Stora Kopparberget av Kungl. Bergskollegiet.

Nu får Lundström i uppdrag att förbereda och verkställa »vitriolsjuderiets igångsättande». Bergsrådet Anton von Swab kommer till Falun och meddelar honom instruktioner och råd. Då denne icke kan uppehålla sig i Falun någon längre tid, överlämnar han hela företaget i bergmästare Lundströms händer. Han anser Lundström fullt kompetent att sköta saken på egen hand. Vid Falu gruva gör den vida namnkunniga rödfärgsbränningen 1765 nytt uppsving och utvidgas under Lundströms ledning till verklig stordrift. Efter tio års arbete med denna tillverkning, uppgör Lundström en tablå över de summor den jämte vitriol, svavel och koppar inbringat.

Vitriol	.....	144	Skeppund	9	Lisspund	17 334	Kmt.
Svavel	.....	6	»	3	»	3 703,16	»
Rödfärg	....	160	»	7	»	11 007,12	»
Præcipita- tions Koppar		168	»	12	»	<u>106 657,20</u>	»
						138 702,16	Kmt.

1775 avgick Lundström från dessa »Werk» och efterträddes av markscheidern Anders Polheimer och stipendiaten Johan Gotlieb Gahn sedermera assessor och bergmästare. Med Gahn sjönk icke bergmästarevärdigheten. Hans gestalt äger en kanske ännu förnämligare resning. Emil Liedgren har skrivit om honom, att utlänningar gåvo honom det vitsordet, att han i Sverige ersatte ett polytekniskt institut och att han sannolikt var landets mest allmänskunnige man. Av Hans Järtas skildring framgår, att han var en verklig kulturpersonlighet. »För övrigt intresserade honom allt fosterländskt, allt humanistiskt, allt medborgerligt. Hans hem var ett mönster för ordning, dygd och måttlighet. Icke kom där ifråga kortspel eller lyx i mat och dryck, men bildande läsning, skämt och lekar hörde till tidsfördrivet i aftoncirklarna». Bergmästarna voro denna tid lärda, bildade män, verkliga kulturbärare i denna bygd.

Lundström fick avgå på goda villkor. Han erhöll förmånen att under hela sin livstid njuta sin förra lön oavkortad. Nu kunde han i ostörd ro syssla med sitt privata intresse att samla och ordna gamla urkunder och handlingar. Detta arbete hade han bedrivit sedan 1759 som »hobby» på lediga stunder och innehade en förnämlig

samling brev och skrifter rörande Stora Kopparbergs Bergsfrälse. Sonen Carl Jakob, vilken bedrivit omfattande historiska studier i Uppsala, kunde på grund av faderns forskningsarbete utge och offentligen försvara en akademisk avhandling för professorn Christer Berchs över Stora Kopparbergs Bergsfrälse.

På Lönnemossa gård finnas tvenne gamla flygelbyggnader. Förmodligen är det någon av dessa, som varit Lundströms hem. Här har han bedrivit sitt ihärdiga skriveri, plitad med skönskrift de mest profana brev för att bevara åt eftervärlden allehanda notiser om det som hänt i 1700-talets Hosjö. Medan skörden mognat på Lundmossens tegar eller drivsnön täckt åkrarnas svarta mull, har han träget suttit vid arbetsbordet och sammanfört handling efter handling för att åt kommande släkten förmedla något av det, som timat i hans hembygd.

Även som ämbetsman hos Bergslaget visade han på mångfaldigt sätt sina historiska intressen och han sammanförde bl. a. ur olika serier av bolagets handlingar ett tiotal volymer, vilka sedan under Lundströms egen tid eller kort därefter bundos och som alltjämt ingå i bolagets omfattande arkiv.

Om hemmet och hemlivet i Lönnemossa, om

arbetet på egendomen och förhållandena i övrigt på den stora gården finnas endast knapphändiga uppgifter. I sin levnadsbeskrivning har Lundström uteslutande uppehållit sig vid befordringarna och tjänsterna inom Stora Kopparbergs Bergslag.

1739 ingick Lundström äktenskap med Magdalena Brandberg, dotter till direktören vid Avesta kronobruk Erik Brandberg och hade med henne fem barn, dottern Sara Magdalena, gift med komministern i Haraker, Gustaf Hedberg, sonen Anders Albrecht, direktör vid Ädelfors. En son dog vid tre års ålder och en dotter vid två. Ogift slutade Carl Jakob sin bana som assessor i Kungl. Bergskollegium och var vid sin död 1800 ägare av Lönnemossa gård.

Så långt traditionen meddelar och hävdens blad förtäljer, är Anders Lundström Hosjöbygdens andliga storman. Monumentalast framträder hans bild i skolans uppkomsthistoria i dess skapelses 22-åriga möda. Inom folkbildningens område, i det kyrkliga livets verksamhetsformer, bland ortens kulturbärare genom tiderna framstår han som svunna seklers mest aktiva gestalt.

Nytryck av denna bok har tillkommit genom stöd från

Kultur- och ungdomsförvaltningen Falu Kommun

Stora Kopparbergs Bergslags AB, Falu Rödfärg

Vika – Hosjö Hembygdsförening

Södergrenska Stiftelsen

Korsnäsbygdens Historiska Forskargrupp

Hosjö församling

Original utg. av Pastorsämbetet i Hosjö 1935

150-